

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav translatologie

Bakalářská práce

Kristýna Chvojková

Komentovaný překlad: Native American Systems of Knowledge (C. S. Kidwell, In P. J. Deloria, N. Salisbury (ed). A companion to American Indian history. Malden: Blackwell, 2004, s. 87–102)

Commented translation: Native American Systems of Knowledge (C. S. Kidwell, In P. J. Deloria, N. Salisbury (ed). A companion to American Indian history. Malden: Blackwell, 2004, p. 87–102)

Praha 2012

PhDr. Zuzana Jettmarová, M.Sc., Ph.D.

Poděkování

Ráda bych poděkovala PhDr. Zuzaně Jettmarové, M.Sc., Ph.D. za metodické vedení práce a podnětné připomínky k překladu. Dále děkuji prof. PhDr. Josefu Opatrnému, Dr., CSc.; doc. PhDr. Markétě Křížové, Ph.D. a Mgr. Zuzaně Marii Kostíkové, Ph.D. za cenné rady v oblasti amerikanistiky, doc. PhDr. Františku Vrhelovi, CSc. za pomoc s etnologickými otázkami, Ing. Olze Leuner; Ing. Zbyňku Polesnému, Ph.D a doc. RNDr. Janu Novákovi, DrSc za laskavé zodpovězení mých dotazů v oblasti zemědělství, Mgr. Šárce Tobrmanové, Ph.D. a prof. PhDr. Janě Hoffmannové, DrSc. za rady týkající se jazykových záležitostí. Můj dík také patří kolegům Vítu Papouškovi a Janu Maškovi za přečtení překladu a poznámky k němu.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

.....

Kristýna Chvojková

Anotace

Jádrem bakalářské práce je překlad článku C. S. Kidwellové *Native American Systems of Knowledge* vydaného v roce 2002 jako součást knihy *A Companion to American Indian History*. Druhou částí práce je komentář k tomuto překladu, zahrnující překladatelskou analýzu originálního textu, popis překladatelské metody, typologii překladatelských problémů včetně jejich řešení a typologii překladatelských posunů. Analýza je provedena volně podle Ch. Nordové a na jejím základě je stanovena překladatelská metoda. Následující kapitoly pojednávají o překladatelských problémech týkajících se lexika, syntaxe, kulturní neekvivalence apod. a popisují posuny oproti originálu, ke kterým při překladu došlo. Komentář je doprovázen příklady problematických pasáží a jejich řešení.

Klíčová slova

Překlad, překladatelská analýza, metoda překladu, překladatelský problém, překladatelský posun, indiáni, kognitivní systémy, adaptace.

Abstract

Core of the bachelor's thesis is a Czech translation of the article *Native American Systems of Knowledge* by C. S. Kidwell published in 2002 as a chapter of *A Companion to American Indian History*. The second part is constituted by the commentary of the translation including the original text analysis, description of the translation method, translation problems typology along with their solutions and typology of the translation shifts. The analysis uses the model of Ch. Nord and constitutes the basis for the translation method. The further chapters deal with lexical, syntactical and presupposition problems and describe shifts that occurred during the process. The commentary includes concrete examples of solutions and shifts.

Key words

Translation, translation analysis, translation method, translation problem, translation shift, native Americans, American Indians, systems of knowledge, adaptation.

Obsah

Úvod	6
1. Překlad	7
2. Překladatelská analýza originálu	26
2.1 Vnětextové faktory	26
2.1.1 Autor, odesílatel	26
2.1.2 Příjemce, presupozice	26
2.1.3 Funkce	27
2.2 Vnitrotextové faktory	28
2.2.1 Výstavba textu	28
2.2.2 Žánrově stylistická charakteristika	29
2.2.3 Lexikální rovina textu	29
2.2.4 Syntaktická rovina	30
2.2.5 Suprasegmentální prvky	32
3. Překladatelské problémy a jejich řešení	33
3.1 Lexikální problémy	33
3.1.1 Přepis a překlad jmen a názvů	33
3.1.2 Terminologie	34
3.1.3 Významová šíře	38
3.2 Syntaktické problémy	39
3.3 Kulturní neekvivalence	41
3.4 Intertextovost	46
3.5 Další problémy	48
4. Metoda překladu	51
5. Typologie posunů	52
5.1 Konstitutivní posuny	52
5.2 Individuální posuny	55
5.3 Tematické posuny	60
Závěr	63
Bibliografie	64
Příloha – text originálu	71

Úvod

Jádrem práce je překlad článku C. S. Kidwellové *Native American Systems of Knowledge*. Následuje komentář překladu, který zahrnuje překladatelskou analýzu výchozího textu, popis metody překladu, která byla na základě analýzy zvolena, typologii překladatelských problémů a popis posunů, ke kterým došlo. Překladatelská analýza je založena na modelu, který předkládá Ch. Nordová (1991). Typologie překladatelských problémů se zabývá rozbořem a řešením specifických problémů, které nastaly především v oblasti lexika, syntaxe a presupozic adresátů. Poslední část je pak věnována charakteristice a odůvodnění posunů, ke kterým při převodu došlo.

Překládaný článek z oblasti etnologie a kulturní antropologie srovnává způsob myšlení amerických indiánů a Evropanů. Z rozdílů vyplývá i odlišný přístup těchto dvou kulturních oblastí ke světu. Autorka srovnání podkládá mnohými příklady a zkušenostmi dlouhé řady badatelů. Jejím cílem je vyvrátit mýty, které o indiánech převládají v povědomí moderních Američanů a euroamerické civilizace vůbec.

K volbě tohoto textu pro překlad mě vedly dva důvody. Prvním byl můj zájem o indiány, díky kterému jsem v minulosti absolvovala několik kurzů a nastudovala několik publikací týkající se této tematiky. Při bakalářském překladu jsem tedy chtěla nabyté informace zužitkovat. Druhým důvodem byla skutečnost, že literatura pojednávající o indiánech (především severoamerických) není v českém prostředí příliš rozsáhlá. Mnoho nejznámějších (jak přeložených, tak domácích) publikací z této oblasti spadá mezi tzv. revizionistickou literaturu (Opatrný 2005: 10), která na indiánskou problematiku nahlíží jednostranně a s politickou motivací. Seriózní, podložené publikace vychází ve větší míře teprve v posledních letech. Ač se téma myšlení indiánů těší určité popularitě, domnívám se, že i v našem prostředí je pohled na něj do jisté míry zkreslený, považovala jsem tedy za přínosné přeložit článek, který o něm pojednává z vědeckého hlediska.

1. Překlad

Kognitivní systémy domorodé Ameriky

Indiáni jsou v americkém historickém povědomí vnímáni jako děti přírody, lovci, kteří se toulali po rozlehlých územích a brali si ze svého okolí pouze to, co potřebovali k přežití. Navzdory této představě však dovedli prostředí, ve kterém žili, velmi rafinovaně ovládat. Nejnovější výzkum na poli archeologie a etnohistorie přinesl mnohé poznatky o vyspělosti myšlení severoamerických indiánů a o tom, jak pozorovali, chápali a ovládali své prostředí. Z výzkumu například vyplývá, že využívali mnohem rozmanitější a propracovanější zemědělské postupy, než obecná představa připouští. Popsat domorodé kognitivní systémy je obtížné. Často sice zahrnují známé procesy typické pro západní myšlení, jako je pozorování, dedukce, hypotéza či provádění pokusů, spočívají však na bytostně odlišném chápání světa – indiánský svět může mít záměry a vůli. Badatelé se snažili popsat, jaké byly systémy vědění domorodých Američanů před stykem s Evropany a jak se ve vztahu k tomu, co evropská kultura přinesla, měnily. Výzkum se v tomto ohledu nezaměřoval tolik na akulturaci, ale především na procesy adaptace. Dospěl k zevrubnějšímu porozumění, jak se pohledy různých kultur na svět v průběhu času přibližují a rozcházejí. V této práci stručně pojednáme o vztahu mezi indiánskými a evropskými kognitivními systémy, prozkoumáme nejdůležitější oblasti vědění indiánů a zamyslíme se nad povahou jejich adaptace.

Kognitivní systémy Evropy a domorodé Ameriky

Představa, že Holanďan Peter Minuit koupil od Indiánů ostrov Manhattan za korálky a jiné cetky v hodnotě 24 dolarů, patří mezi americké kulturní mýty. Dalším takovým mýtem je i rozšířená domněnka, že wampum, které moderní Američané považují za obyčejný korálek, sloužil indiánům jako platidlo. Obě představy jsou poplatné typicky západní myšlence, že předmětům je možné přisoudit konkrétní hodnotu a používat je jako peníze. Protože západní myšlení pohlíží na wampumové šňůry a pásy utkané z wampumových korálků prizmatem ekonomické směny, Minuetův „obchod“ působí jako projev toho, že Indiáni neměli o ceně půdy ani ponětí a nechali se zmámit blýskavými tretkami. Ve skutečnosti však wampum sloužil ke zcela jinému účelu – byl symbolem smluvního vztahu.

Zduchovnělý korálek se tudíž stává klíčem k nahlédnutí toho, jak různé kultury chápou svět a lidské vztahy. Může také sloužit k prověření historického předpokladu, podle něž technologicky vyspělejší západní civilizace se svými kovovými nástroji, zbraněmi a masovou výrobou opanovala indiány i jejich kognitivní systémy. Pomůže nám pochopit, že směna předmětů může přinést nové vědění a poznatky, díky nimž historická změna proběhne způsobem vlastním konkrétní kultuře. Usoudíme-li, že korálky jsou „vhodné k myšlení“, můžeme se podobně zamyslet i nad kotlíky, puškami, koňmi a spoustou dalších předmětů, se kterými kultury obchodovaly a různými způsoby je vnímaly.

Kognitivní systémy domorodé Ameriky bývají označovány za náboženské či magické. Indiáni si vysvětlovali svět kolem sebe existencí imanentní moci, která se projevuje v objektivní realitě; vzbuzovala v nich posvátnou bázeň. V algonkinských jazycích se nazývala *Manido*, v irokézských *Orenda* a v siouxských *Wakan* (Williams, 1973: 190–191; DeMallie, 1987: 28–35; Hewitt, 1902: 33–46). Všechny tyto pojmy označují něco, co se vymyká běžné zkušenosti, má neobvyklé vlastnosti nebo se nezvykle chová. Schopnost jednat jinak nebo vyjadřovat odlišnost vnímali indiáni jako důkaz toho, že přírodní síly mají vůli a schopnost volby. Přírodní svět je tedy intencionální, plný lidských a přírodních bytostí, které se řídí vůlí a rozhodují se.

A. Irving Hallowell při terénním výzkumu u Odžibvejů jednou položil jistému starci otázku: „Jsou živé všechny kameny, které tu kolem sebe vidíme?“ Muž po chvíli přemýšlení odpověděl: „Všechny ne. Ale některé ano.“ Otázka i odpověď přesně vystihují klíčový rozdíl mezi kognitivními systémy západní civilizace a indiánských kultur. Hallowell se snažil vytvořit lingvistickou kategorii a začlenit slovo do hierarchicky strukturovaného systému, zatímco odžibvejský stařec přikládal význam jen některým kamenům; těm, které jsou schopny jednat (Hallowell, 1976: 362–363).

Podle západní vědy je příroda tvořena fyzikálními silami, které fungují podle zákonů a nemají žádnou osobnostní stránku. Dají se rozumově pochopit, protože jejich chování není volní, ale zákonité. Zákony jsou založeny na systematickém pozorování přírodního prostředí a na schopnosti předvídat na základě takto vysledovaných pravidelností důsledky událostí. Jak ovšem víme, tradice myšlení, která připouštěla možnost aktivní vůle v přírodě, existovala i v Evropě. Osvícenská racionálnost není jediným způsobem myšlení, který zde kdy fungoval.

V době, kdy docházelo k prvním stykům indiánů a evropských kolonizátorů, evropský svět například stále uznával aristotelskou teorii přirozených míst, podle níž předměty padají dolů proto, že se snaží dostat do středu Země. Ještě větší význam měla stejně pevně zakořeněná křesťanská myšlenka Boží vůle a přirozeného řádu – Bůh může zasáhnout do

lidských i přírodních záležitostí, činí tak ale vždy ve prospěch křesťanů. Kolonizátoři například považovali za Boží zásah ve svůj prospěch nemoci, které po styku kultur kosily domorodé obyvatelstvo. Roku 1634 napsal John Winthrop, guvernér kolonie Massachusetts, že indiáni v okolí Bostonu „takměř docela zašli na neštovice, neboť Pán dokázal náš nárok na to, co nám náleží...” (Pearce, 1965: 19). Kolonizace však šla ruku v ruce s osvícenstvím a jak se toto drama rozvíjelo, vědecký racionalismus nabýval na síle.

Evropská věda spočívala na předpokladu, že přírodní síly se chovají podle zákonitostí, jež je možno na základě racionálních, pevně daných postupů pochopit. Indiáni těmto silám naopak připisovali vůli a snažili se s nimi pomocí snů, vizí a rituálů vstupovat do niterné součinnosti, intuitivními a osobními způsoby je uchopovat a ovládat. Evropané ve světě viděli Boží dílo a žasli nad jeho řádem; domorodí Američané se díky své schopnosti vstupovat do vztahu s bytostmi, které svět obývají, považovali za aktivní činitele chodu událostí.

„Korálky a další cetky“ indiány nefascinovaly ani tak svou exotičností, jako spíše proto, že se podobaly předmětům, které měly v domorodých kulturách duchovní moc. Skleněné korálky například vypadaly jako krystaly (Miller a Hammell, 1986: 315–318). Ty se pro svou schopnost odrážet světlo a měnit perspektivu toho, co skrze ně člověk vidí, používaly k věštění. Wampumové perly, pečlivě vyřezané a vybroušené z lastur chionky jedlé, jež indiáni nacházeli na pobřeží Nové Anglie, zase měly posvátný význam. Do wampumových pásů pak byla vetkávána posvátná slova dohod či smluv, čímž se pásy stávaly jejich fyzickými nosiči (Salisbury, 1982: 149).

Pro neznámé produkty evropské technologie dokázali indiáni najít místo ve vlastních systémech myšlení. Často usuzovali na základě analogie a přejali nový předmět tehdy, když se podobal něčemu, co již používali. Cimšjané na Severozápadním pobřeží například v 19. století nahradili jelení paznehty na třásních svých tanečních zástěr mosaznými náprstky. Analogie spočívá v tom, že obojí při tanci vydává rytmický zvuk. Základní cimšjanské pojetí tance však zůstalo stejné (Barnett, 1942: 23–26).

V rámci svých systémů myšlení indiáni uvažovali i na základě metafory. Řadili bytosti do kategorií podle toho, jaký měly vztah ke světu kolem sebe, a fyzikální jevy chápali jako projev duchovní moci. Zatímco analogie je založena na tom, že se dvě věci navzájem podobají vzhledem či funkcí, metafora jim připisuje stejný smysl. Pomocí analogie se neznámé stane blízkým proto, že se něčemu známému podobá. Metafora má však hluboké kulturní kořeny, protože vychází z již existujících, sdílených představ o vztazích, které mezi věcmi panují. V případě styku evropské a americké kultury se oba způsoby kombinují:

evropské korálky se podobají wampumovým perlám, a ty nejsou jen hmotnými předměty, ale také symbolem lidského myšlení, řeči a jednání.

Metaforický a analogický význam mělo i měděné nádobí. Mnohé kmeny používaly hliněné hrnce, s kanadskými indiány však Francouzi směnili doslova tisíce měděných a mosazných kotlíků. Mikmakové v Novém Skotsku je nepoužívali jen na přípravu pokrmů (analogie), ale nově také při pohřbívání (metafora). V některých případech nádoby sloužily na uskladnění darů, jindy byly zploštěny a hrob jimi byl vydlážděn. V některých hrobech byly nalezeny rozbité či roztříštěné sekerou; Mikmakové je obřadně zabili a vyslali na cestu za duchem zemřelého. Francouzským obchodníkům připadala myšlenka, že nádoby mají duši, zprvu velice komická; fakt, že sloužily jako hrobová výbava však značí, že pro Mikmaky měly velký kulturní význam (Martin, 1975: 114–115; Turgeon, 1997: 11–15). Bylo možné jimi nahradit hliněné nádoby jako schrány na duše a daly se zničit, tedy „zabít“. Mohly tudíž doprovodit duše zemřelých na onen svět a už se nikdy nedaly použít ve světě živých. Staly se tedy součástí kognitivního systému mikmacké kultury.

Obživa

Synonymem pro indiánské kultury je v amerických školních učebnicích kukuřice. Spolu s luštěninami a dýní skutečně byla – a v některých oblastech stále je – hlavním produktem tradičních indiánských vesnic. V Severní Americe však nebyla první zemědělskou plodinou; tou se stala slunečnice, k jejíž domestikaci došlo na Středozápadě a Severovýchodě přibližně 4000–1000 let př. n. l. Další rozšířený zdroj potravy, jeruzalémský artyčok, je ve skutečnosti hlíza slunečnice topinambur. Domestikované dýně se už 2300–2000 let př. n. l. objevily ve střední Missouri, což značí, že nezávislé zemědělské ohnisko se vyvinulo i v oblasti Východních lesů. Pro semena bohatá na olej a bílkoviny se tam pěstovala pouva, rdesno, chrastice a merlík, tedy rostliny, které by současnou společností byly považovány za plevel (Cowan, 1985: 207–217).

Přestože v severním Mexiku byla kukuřice domestikována přibližně 4000 let př. n. l. a kolem 1300 př. n. l. se dostala na severoamerický Jihozápad, na Severovýchod se rozšířila až kolem 200 př. n. l. a do začátku Mississippského období (přibližně 750 n. l.) se zde vyskytovala poměrně řídce (Yarnell, 1993: 22–23). Na Jihozápadě se dále pěstovala tykev kalebasa, ze které se vyráběly nádoby, a čertův spár, jehož vlákna sloužila na pletení košů (Heiser, 1985: 63–67).

Při domestikaci rostlin je třeba systematicky pozorovat a využívat přírodní prostředí, je to tedy primitivní forma vědy. Předpokládá porozumění příčinám a důsledkům přírodních jevů, jako například, že ze semen rostliny vznikne exemplář stejného druhu. Zároveň se jejím prostřednictvím příroda systematicky mění. Rostliny, které se přirozeně vyskytovaly v údolních nivách řek, se snadno uchytily kolem vesnic, v krajině narušené člověkem. Rozšiřování svého druhu zajišťovaly divoké rostliny vytvářením velkého množství malých semen a plodů, které z nich snadno odpadávaly. Ženy, hlavní sběrači v domorodých společnostech, však vybíraly exempláře, jejichž semena byla větší a tužší a jejichž trsy plodů se nerozpádaly tak snadno. Rostliny proto časem ztratily schopnost semena šířit a jejich rozmnožování musel záměrným sklizením a sázením začít obstarávat člověk. Morfologicky se domestikované rostliny od divokých liší tím, že mají větší semena s tenčí slupkou.

Systematickou lidskou činností byla domestikována i kukuřice. Domorodé mýty o jejím původu odrážejí metaforický způsob, jakým indiáni chápali své vztahy s přírodním světem. V čerokijském příběhu vystupuje matka Selu, která má se svým mužem, lovcem Kintuahem, dva syny. Přináší rodině výborné jídlo, kukuřici, nechce však prozradit, jak ho získává. Jednou ji synové sledují a zjistí, že si sdírá kůži z těla do koše, kde se kousky kůže mění v kukuřičná zrnka. Synové ji mají za čarodějnici a začnou se jí bát; když Selu přijde na to, že její tajemství je odhaleno, nakáže jim, aby ji zabili, vyčistili zem před chýší a kolem vzniklého pole sedmkrát vláčeli její tělo. Bratři ji zabijí, připraví však jen sedm záhonků a obkrouží je matčiným tělem pouze dvakrát. Kukuřici se proto daří jen na některých místech a Čerokiové ji sklízí jen dvakrát ročně (Mooney, 1982: 242–245).

Selu v mýtu ztělesňuje matku, zdroj jídla i úrodnou půdu. Umírá, aby dala život kukuřici, což ji spojuje se změnami ročních období a cykly setí a sklizení. Tím, že se její krev musí dotknout země, příběh poukazuje na sepětí růstu kukuřice s menstruačním cyklem a schopností родit; práce ženy na poli mimoto vyjadřuje spojení ženské plodnosti s úrodností země. Vědění týkající se kukuřice a dalších domestikovaných rostlin tedy vychází jak z pozorování a experimentů, tak i z metaforického, duchovního vnímání světa. Kukuřice se rozšířila po celé Severní Americe, což značí, že indiáni neváhali přijmout potravinu podobnou těm, které domestikovali již dříve.

Čas a dějiny

Zatímco Evropané se zaobírali lineárním děním, indiáni v závislosti na přírodních cyklech vnímali spíše opakující se události. V křesťanském pojetí světa bylo nejzazším cílem

spasení, myšlení domorodých Američanů však přikládalo větší význam událostem, které se pravidelně vracely (růst a sklizeň zemědělských plodin, páření a migrace zvěře či pohyby hvězd a planet). Přestože se však astronomie zabývá cykly, je to věda ve své podstatě historická. Aby bylo možno vysledovat v pohybech nebeských těles pravidelnosti, je třeba shromažďovat výsledky pozorování po dlouhý čas, obvykle přesahující život jednoho člověka, a nějakým způsobem je uchovávat.

Ačkoli nejznámější důkazy pokročilých astronomických znalostí indiánů jsou mayského, aztéckého a inckého původu, trvalé záznamy svých vědomostí v podobě medicinových kol a astronomicky orientovaných staveb zanechali i obyvatelé Severní Ameriky. Jeden takový záznam je možno spařit na úbočí stolové hory Fajada Butte, nacházející se v kaňonu Chaco v Novém Mexiku. Ve skalní stěně je vytesána spirála, již v den letního slunovratu pólí „sluneční dýka“, paprsek pronikající štěrbinou ve skále. O zimním slunovratu spirálu rámuji dvě „dýky“, které se jejich okrajů dotýkají na protilehlých stranách (Sofaer, Zinser, a Sinclair, 1979: 283–291).

Medicinová kola v Saskatchewanu svědčí o tom, že Černonožci pravděpodobně orientovali týpí podle severojižní osy, aby mohli sledovat východní obzor, kde o slunovratu vychází Slunce. Podle ústní tradice existovali „kalendářoví muži“, kteří na základě pozorování Slunce stanovovali data konání určitých obřadů (Kehoe a Kehoe, 1977: 85–95). Jiné kolo bylo přibližně 1500 let n. l. vytvořeno i v pohoří Big Horn ve státě Wyoming. Sestává z kamenů uspořádaných do podoby kola s paprsky a z několika kamenných mohyl. Linie pohledu protínající mohyly směřují k bodu, kde Slunce vychází při letním slunovratu, a pravděpodobně i k místům heliaktických východů hvězd Sirius, Rigel a Aldebaran (Eddy, 1974: 1035–1043)

Slunce však není jen neživé těleso, které by člověk pouze pozoroval. Často je metaforou vyjadřující vzájemný vztah lidí a světa, který je obklopuje. Cestu od nejjižnějšího k nejsevernějšímu bodu své dráhy dokáže vykonat proto, že mu lidé dávají sílu pomocí obřadů. Devítidenní hopijská slavnost soyal, která probíhá v období zimního slunovratu, zajišťuje, že Slunce vyjde ze svého jižního „domova“ a na zpáteční pouť se vydá po obloze. V době letního slunovratu Hopiové pořádají tanec niman kačina (McCluskey, 1982: 42; Fewkes, 1920: 496). Čas jeho konání se určuje na základě systematického pozorování, kde Slunce zapadá a kde vychází po několik dní před slunovratem (McCluskey, 1982: 39–40). Hopijský systém je založen jak na empirickém pozorování, tak na kulturním přesvědčení. Body na horizontu, na které se pozorovatelé soustředí, byly určeny dlouhodobým sledováním Slunce. To je podle základního předpokladu duch, který však po obloze opisuje pravidelnou

dráhu. Podobně skupina lakotských starců vysvětluje, jakým způsobem se jeho pohyb skrze souhvězdí zrcadlí v rozložení posvátných míst v pohoří Black Hills (*Paha Sapa*). Při některých rituálech Lakotové po těchto místech cestují současně s tím, jak Slunce na obloze prochází souhvězdími (Haile, 1947; Goodman, 1992).

Důležitým mezníkem, který určuje dobu sadby, jsou Plejády. Na noční obloze severní polokoule jsou viditelné pouze v zimě. Kdy se objevují v roce poprvé a kdy naposled, závisí na tom, v jaké zeměpisné šířce se pozorovatel nachází. Obvykle tyto termíny odpovídají příchodu prvních a posledních mrazů. Pro společenství Seneků v dnešním státě New York (přibližně 42° severní šířky) to bývá mezi 10. a 15. říjnem a 15. a 19. květnem. Aby mohla uzrát kukuřice, kterou Senekové pěstují, musí teplota zůstat nad nulou přibližně 120 dní, což spadá do období 153 až 163 dní, kdy se Plejády na obloze nevyskytují. Střed období mrazů nastává, když souhvězdí projde zenitem. Je to tradiční znamení pro zahájení zimního obřadu. Senekové věří, že hvězdy jsou duchové, kteří tančí nad dlouhým domem (Ceci, 1978: 306–308).

Přestože indiáni určovali dobu konání důležitých obřadů podle pravidelných astronomických událostí, jako bylo postavení Plejád v nadhlavníku či slunovraty, ještě větší význam pro ně mělo dorůstání a ubývání měsíce. Podle kombinace měsíčních fází a jevů v přírodě dávali měsícům názvy jako „měsíc zralých bobulí“ (červenec u Mandanů). Astronomické znalosti stále využívají dnešní Apači Meskalerové, aby rozvrhli konání obřadu, při němž dívky vstupují do dospělosti. Hlavní pěvec neustále sleduje kouřovým otvorem týpí otáčející se souhvězdí Velkého vozu; naplánuje díky tomu poslední zpěv tak, aby skončil přesně při východu Slunce. Píseň sice Slunce „vytáhne“ nad obzor, avšak její správné načasování vyžaduje přesnou znalost pohybů nebeských těles (Farrer, 1991: 38–59).

Na význam systematického pozorování nebeských těles poukazuje i to, že je možno nalézt ustálenou jednotku vzdálenosti v uspořádání mohyl. Příkladem je arkansaský mohylový komplex Toltec, tvořený osmnácti mohylami a valem, který je obklopuje. Dvě mohyly, orientované podle zimního a letního slunovratu, představují referenční body pro tzv. „toltecký modul“, míru o délce 47,5 metru. Další vyvýšeniny jsou rozmístěny tak, že jejich vzájemné vzdálenosti dosahují různých násobků základní jednotky. Podobné rozložení, orientované podle slunovratů, bylo zjištěno u dvaceti osmi mohylových komplexů v oblasti dolního toku Mississippi. V rozsáhlém centru Cahokia východně od města St. Louis odpovídají vzdálenosti „22- či dokonce 44násobku modulu“.

Jednu či více skupin mohyl, které umožňují zaměřovat pozice Slunce, vědci našli v celých 75 procentech zkoumaných mississippských komplexů. V některých komplexech je

možno zaměřit i polohy hvězd, nejčastěji Vegy a Siria, a postavení Slunce při rovnodennosti. Komplexní astronomické uspořádání masivních staveb značí, že ti, kdo je vytvořili, byli schopni využít nejen dlouhodobé záznamy určitého druhu, ale i prostředky lidu obývajícího rozsáhlé území. Z vrcholů mohyl pak mohli určovat vhodnou dobu pro sadbu a sklizení plodin, které na záplavových polích pěstovali (Rolinson, 1990: 27–50).

Mayové a Aztékové v Mezoamerice viděli oblohu úplně jinak než evropští dobyvatelé. V mírných zeměpisných šířkách Evropy prochází Slunce po obloze mnohem více nepravidelnou dráhu než v tropech, kde se pohybuje po menším výseku oblohy téměř přímo nad hlavou (Aveni, 1980: 40). Nejpozoruhodnější a nejsložitější dráhu prochází planeta Venuše, po Slunci a Měsíci nejjasnější objekt na obloze. Mezoameričtí indiáni ji chápali jako božstvo, zároveň však pozorovali a zaznamenávali její pohyby (Thompson, 1966: 262–263). V Dráždanském kodexu, mayském hieroglyfickém textu, je pomocí matematické notace zaznamenána její dráha ve vztahu ke Slunci a údaje o tom, kdy se tato planeta objevuje na obloze jako jitřenka, a kdy jako večernice. Číselné hodnoty v tabulce konzistentně zachovávají její solární cyklus o délce 584 dnů, avšak data skutečného objevování a mizení planety z oblohy s výpočty nesouhlasila. Do tabulek byly tudíž zaneseny opravy, přibližně odpovídající přechodnému roku v gregoriánském kalendáři. Součástí kodexu a dalším důkazem, že Mayové měli o vztahu mezi cestou Slunce a Měsíce po noční obloze pokročilé znalosti, je tabulka předpovědí zatmění Měsíce (Aveni, 1980: 189–190). Jako trvalé záznamy pozorování slouží i astronomicky orientované stavby. Okna věže Caracol v mayském centru Chichén Itzá, obývaném kolem roku 800 n. l., směřují k bodům nejsevernějšího a nejižnějšího heliaktického východu Venuše a k místu, kde v době jarního slunovratu odchází z oblohy Plejády (Aveni, 1980: 261–262, 264–266).

Mayské vnímání historie je spjato s kalendářním systémem, jehož dlouhý vývoj započal pravděpodobně v období 1500–600 př. n. l. Tehdy prožívala svůj zlatý věk kultura Olméků, schopných zaznamenávat dlouhé časové cykly (Lounsbury, 1970–80, sv. 15: 813). Kalendář sdružoval dva systémy – 365denní solární rok a posvátný *tzolkin* o délce 260 dnů. Oba umožňovaly pozorování i metaforickou interpretaci. Společně tvořily cyklus o délce 52 let, zvaný kalendářní kolo. Díky kombinaci názvů dnů posvátného a solárního roku měl každý den kalendářního kola jedinečné označení, což umožňovalo zaznamenávat jednotlivé historické události. Než nastal den se stejným názvem i číslem znovu, uplynulo 18980 dní čili 52 let (Lounsbury: 765).

Mayský kalendář zdědili Aztékové, kteří do údolí Mexika přišli ve 13. století n.l. Na konci 52letého období slavili „svazek let“, při němž obětovali zajatce, aby se Slunce nasytilo

jeho krvi a získalo tak sílu na vykonání dalšího cyklu. Obřad začínal ve chvíli, kdy se Plejády objevily přímo nad hlavou (Krupp, 1982: 9–13). Mayové také měli tzv. dlouhý počet, který evidoval, kolik dnů uplynulo od počátku dějin. To by sice mohlo poukazovat na lineární pojetí dějin, zdá se však, že větší význam pro Maye mělo kalendářní kolo. Datum se zapisovalo pomocí glyfů, které představovaly „nosiče dnů“. Při významném setkání kalendářních cyklů docházelo ke změnám v politickém vedení. Data úmrtí vládců a nástupu nových se zaznamenávaly na stély, a protože změny, které se už někdy odehrály, měly nastat znovu, Mayové a Aztékové si podle toho, k čemu došlo v minulosti, „pamatovali“ budoucnost. (Farriss, 1987: 577). Přestože se mayská a aztécká civilizace v mnohém lišily od kultury Hopiů, jejich kalendářní systémy stojí na podobných základech – u Aztéků i u Hopiů se na zachování slunečního cyklu podílel člověk a všechny tři kultury vycházely z toho, že události se opakují podle srozumitelných vzorců, takže co se již někdy stalo, musí se nutně stát znovu.

Domorodí Američané obvykle věděli, že solární rok neodpovídá lunárnímu. Na kalendářní holi kmene Ho-Chunk (Vinebagů), pocházející z 19. století, jsou přesně zaznamenány nejen dva vysledované, předem nevypočítatelné dvanáctiměsíční lunární roky, ale také údaje o přestupném třináctém měsíci. Ten se do kalendáře musel vložit vždy po třech letech, aby lunární rok odpovídal tropickému (Marshack, 1985: 27–51).

Akulturační adaptace

Korálky a další třetky (mosazné zvonky, zrcátka, knoflíky) jsou pouhým zlomkem všeho zboží, které Evropané do Ameriky přinesli. Indiáni místo vlastních výrobků začali používat kovové nástroje, směšené látky a palné zbraně. Nepřijímali však bez rozmyslu všechno, co jim bílí obchodníci nabízeli. Salisbury (1982: 52–53) zdůrazňuje, že obchod byl prostředkem navazování spojení, takže zatímco Narragansetové v 16. století přijali celou škálu zboží, Abenakiové, kteří o přátelství s evropskými průzkumníky a rybáři neměli zájem, vyžadovali pouze užitečné předměty, jimiž mohli nahradit kamenné nástroje.

Podle antropologického paradigmatu akulturační je každá kultura tvořena specifickým souborem charakteristických rysů a hodnot. Při styku kultur v historické zkušenosti pak ovládaná společnost přijímá prvky společnosti dominantní a nahrazuje jimi ty vlastní (Redfield, Linton a Herskovits, 1936: 149–52). Na základě kulturního předpokladu, že Evropané disponovali lepší technologií, vědci tvrdili, že evropské zboží zapříčinilo úpadek či

proměnu indiánských kultur – kultura doby kamenné musela evropské kultuře doby železné nutně ustoupit (Quimby, 1966: 3).

Rozsáhlá literatura zabývající se indiánským obchodem obvykle zdůrazňuje, že k úpadku indiánských kultur přispěla závislost nejen na alkoholu, ale i na evropském zboží. Indiáni byli od počátku ohromeni přednostmi seker, nožů a palných zbraní. Velice rychle zjistili, že jsou tyto nástroje lepší než jejich vlastní, a začali je upřednostňovat. Brzy se na evropských výrobcích stali natolik závislí, že v hospodářství kmenů došlo ke změnám. Jennings (1975: 86) situaci shrnuje: „Staré komodity byly nahrazeny novými. Měď a kámen s nástupem železných a ocelových nástrojů zastaraly. Kmeny přestaly směřovat přebytky vlastních výrobků, zanechaly svých řemesel a místo toho se snažily získat přebytek těch produktů, o které měli zájem Evropané.“

Domorodí Američané však nebyli nesoudnými spotřebiteli či neopatrnými kupci. Podle Malona (1993: 37) si cizí výrobky vybírali: „Předměty, které přijímali, obvykle uspokojovaly praktické či symbolické potřeby v domorodé kultuře již existující.“ Při prvním setkání s puškami se indiáni obvykle vyděsili, brzy však zjistili, jak užitečné jsou při lovu či ve válce. Obyvatelé Nové Anglie se mimoto rychle naučili tvarovat kulky a brousit na svých mušketách křesadla, dokázali vyměnit zlomenou pažbu a zachovat součástky z rozbité zbraně. Opravit porouchané zařízení či kovové části pušek však obvykle bylo nad jejich síly, museli tudíž spoléhat na bílé kováře (Malone, 1993: 45, 95). Palné zbraně vstoupily i do systému myšlení některých kmenů; výstřel zněl podobně jako zvuk hromu, spojovaný s deštěm, plodností, úrodou a obnovou. U Čerokiů pušky našly využití při tanci zelené kukuřice. Podle svědectví Franka Specka doprovázeli ve 30. letech 20. století čerokijští muži obřad pravidelnými salvami; výstřel se stal zdrojem duchovní síly hromu a deště (Speck a Broom, 1983: 47).

Současní Jučiové v Oklahomě palné zbraně stále používají při ještěřčím tanci jako symbol hromu; výstřel nahrazuje nedochovaná slova písně, jejíž pomocí se hromy přivolávaly (White Deer, 1995: 11). Čejeni naopak věřili, že hrom a blesk jsou zlé bytosti, a stříleli z pušek proto, aby je zahnali. Mandanští vůdci obřadů palné zbraně posvěcovali, což probíhalo podobně jako jiné očistné obřady. Černonožci se snažili léčit koně tak, že naládovali pušku střelným prachem a vystřelili z ní vedle nemocného zvířete, aby se uzdravilo šokem (Ewers, 1997: 49–50). Co se týče Heiltsuků na Severozápadním pobřeží, Harkin (1977: 86) uvádí: „puška symbolizovala jejich pojetí tělesné přičinnosti.“ Kulka do lidského těla pronikne na dálku, stejným způsobem jako předměty, které jsou do něj vpraveny pomocí magie. Výstřel tedy vypadá jako projev určité moci a působení pušky může být vnímáno jako

forma magie. Stručně řečeno, palná zbraň získala v indiánských kognitivních systémech metaforický i analogický význam, nahradila jinou skutečnost či byla přijata jako zcela nový prvek.

Palné zbraně také indiánům umožnily efektivněji lovit a měnit tak své životní prostředí. Užívání pušek a kovových pastí lov zjednodušilo, což vedlo k poklesu populace některých druhů. Nejrychleji mizela jelenovitá zvěř a bobři, jejichž kůže byla významným obchodním artiklem. Podle Calvina Martina (1978) se však i rychlý úbytek bobrů na severovýchodních lovištích dal vysvětlit v souladu s indiánským pohledem na svět. Indiáni podle něj věřili, že kvůli jejich přijetí prvků kultury bílého muže se bobři rozhněvali a začali se lovcům záměrně vyhýbat. Hromadný úhyn zvířat na nemoci a jejich mizení z tradičních lovišť indiáni vnímali tak, že zvířata proti lidem „válčí“, a cítili se oprávněni proti nim vést odvetu. Toto provokativní tvrzení představovalo jeden z klasických problémů týkající se kognitivních systémů: jak indiáni chápali životní prostředí, technologii a obchod s kožešinami? Martin téměř okamžitě sklidil kritiku jak od antropologů, tak ze strany indiánů (Krech, 1981). Jeho teze stála na chabých základech a přestože se snažil zrekonstruovat indiánský pohled na věc, vycházel z předpokladů o válce a duchovní víře, které domorodým Američanům nebyly vlastní.

Martin si však správně myslel, že vzájemné komplexní působení lidských bytostí a duchovních sil v přírodě by mohlo pomoci vysvětlit, jak indiánské kmeny přijímaly evropskou technologii. Odžibvejské pojmenování pro skleněné korálky, *manitôminens*, zahrnuje slovo *manitou*, označující přesažnou duchovní moc. *Min* znamená „bobule“ a *ens* je zdrobňující přípona, přibližný překlad výrazu by tedy zněl „posvátné bobulky“. Ocel Odžibwejové nazývali *manitobiwâbik*, posvátné železo. Dakotské slovo pro moc je *wakan*, což by se dalo přeložit jako „něco, co není snadné pochopit“. *Maza wakan* – posvátné železo, tedy puška – poukazuje na schopnost zbraně jednat tajemným způsobem (White, 1994: 369). Irokézové podle Bradleyho (1987: 110) přijímali takové zboží, které pro svůj záhadný charakter ztělesňovalo moc. Jako důkaz Bradley uvádí, že po styku s evropskou kulturou se u nich náhle objevil zvyk dávat do hrobů pohřební dary, což dříve praktikovali jen zřídka. Vedle lastur, krystalů a mědi (domácích materiálů, které značily moc) se v hrobech našlo i velké množství předmětů pocházejících od Evropanů. Evropské zboží se také stalo nedílnou součástí společenské slavnosti potlač (spojené s rozdáváním darů), charakteristickou pro Severozápadní pobřeží Ameriky. Pořadatel velkého potlače Kwakiutlů roku 1921, Daniel Cramner, dal dvěma náčelníkům peníze, motorové čluny a kulečnickové stoly. Tím je, podle svých vlastních slov, ranil. Tento postoj odráží záměr účastníka potlače zahanbit či pokořit

vysoce postavené hosty, aby sám stoupl na společenském žebříčku (Codere, 1966: 117). Evropské zboží, produkt evropského kognitivního systému, jenž získal své místo i v systémech indiánských, je nesnadnou, ale lákavou látkou k přemýšlení o kulturní výměně a vzájemném působení.

Přírodní vědy a etnověda

Během sedmnáctého a osmnáctého století se v Evropě odehrávala vědecká revoluce. Mikuláš Koperník navrhl heliocentrický model vesmíru, opírající se o matematické výpočty. Galileo Galilei formuloval zákony o zrychlení tělesa při pádu a prosazoval myšlenku, že pohyby planet mají fyzikální charakter. Záznamy pozorování pořázené dánským astronomem Tychem de Brahe dovedly Johanna Keplera ke zjištění, že planetární orbity mají eliptický tvar. Isaac Newton definoval gravitační zákon a Carl Linné vytvořil rozsáhlý systém klasifikace rostlin a zvířat. Vědecká revoluce našla nástroje, jimiž byly přírodní cykly a zákonitosti zařazeny do kategorií a kodifikovány jako neměnné zákony. Jak již víme, domorodí Američané v okolním světě také pozorovali cykly a vzorce, chápali je však z hlediska vztahů mezi člověkem a přírodou. V systému Carla Linného se rostliny řadí do kategorií především podle rozmnožovacích orgánů; Navahové je dělí na mužské a ženské, kritériem však nejsou biologické rozdíly, ale spíše vlastnosti spjaté s jednotlivými pohlavími kulturně – dřevinám je připisován mužský rod, zatímco útlým a poddajným rostlinám rod ženský. Měřítkem je vnější vzhled. Jak domorodí Američané své systémy klasifikace chápali, zkoumá etnověda; stejně jako evropské systémy se i ty indiánské řídí podle vnitřní logiky příslušné kultury. Někdy jsou rostliny řazeny do jedné skupiny proto, že rostou pohromadě. Pozice v systému se určuje podle vzhledu, historie, duchovních vlastností a dalších faktorů; pro své účinky na lidské tělo bývají mnohé rostliny obecně řazeny mezi léčivé.

Ty byly v domorodých společnostech hlavním prostředkem léčení, v čemž se indiánské zvyklosti shodovaly s evropskými. Podle evropské doktríny bylinářské medicíny existuje přímá souvislost mezi tvarem rostliny a orgánem, na který působí. Indiáni zas vycházeli z toho, že rostliny mají jakožto živé bytosti moc, která ovlivňuje lidské zdraví a pohodu. Fyzická podobnost rostliny s částí těla byla známkou zvláštního vztahu. Odžibvejové například používali mléko klejichy (*asclepias speciosa*) na ženské neduhy. Krvavěnka kanadská (*sanguinaria canadensis*) měla velmi široké využití, od barviva až po silné dávidlo. Víra v duchovní povahu rostliny se projevuje i dnes; když odžibvejská žena v Minnesotě

vykope kořen ze země, dá do jamky špetku tabáku a nakonec vyjádří rostlině svou vděčnost slůvkem *megwich* („díky“).

Bylinářskou medicínu domorodých Američanů mnohdy přejímali i bílí osadníci. Trojčet bílý například označovali „květina squaw“ a stejně jako indiáni jej používali k usnadnění porodu. Mnoho rostlin využívaných indiány bylo zaneseno i do oficiálního lékopisu Spojených států (Vogel, 1970: 267, 336, 337, 354–356, 384, 385). Ačkoli pro etnografy byly léčivé obřady výrazem pověrčivosti a tudíž terčem posměchu, během 19. století se začaly těšit značné oblibě patentované léky založené na údajných indiánských recepturách. Často se používaly i knihy o indiánské bylinářské medicíně (Gibson, 1967: 34–39, 74–79; Hallowell, 1965: 239–241). S epidemickými chorobami jako jsou například neštovice, spalničky či cholera, které do Ameriky zavlekli Evropané, si však indiáni poradit nedokázali. Ironií osudu je, že kvůli tomu léčitelé často přišli o reputaci, následkem čehož vzrostla ochota kmenů přijímat křesťanské misionáře.

Mluvené a psané slovo

Jednou z nejpodivuhodnějších dovedností, které Evropané do Severní Ameriky přinesli, byla znalost písma. Indiáni ji považovali za známku tajemné moci, nepřekvapí nás tedy Axtellovo tvrzení (1985: 102, 103), že Hurony schopnost francouzských jezuitů číst a psát naplňovala posvátnou bázní. Lidskou myšlenku chápali jako kauzální článek procesů v přírodě a věřili, že může působit na dálku, takže umění Evropanů dozvídat se o vzdálených událostech z psaných zpráv vnímali jako projev duchovní moci. Evropané zase samozřejmě věřili, že Boží slovo má moc udělat z indiánů křesťany a že křesťanské chvalozpěvy mohou přemoci domorodé písně, jež někteří misionáři považovali za vzývání ďábla (Calloway, 1991: 48). Kněží věnovali mnoho úsilí převádění indiánských jazyků do písemné formy, aby domorodým Američanům umožnili číst slovo Boží a nechat se jím proměnit.

Činili tak především proto, aby indiány obrátili na křesťanství. To hrálo při proměně indiánských systémů vědění stejně důležitou roli jako technologie. Do myšlení lidí, jejichž ústní tradice stála na znalosti cyklicky se vracející minulosti, vneslo lineární pojetí času. Křesťan své úsilí spíše než na opakující minulost soustředil na budoucnost (Todorov, 1992: 80–81) a tištěný text navíc vyjevuje ze samé své podstaty význam lineárně (Ong, 1982: 121)

Misijní školy měly sice na své indiánské studenty vliv, protože však psaní bylo spjato s křesťanstvím, mnoho dospělých indiánů se gramotnosti bránilo. Teprve v roce 1821 vytvořil Čerokí Sequoyah, který neuměl anglicky, pro čerokijský jazyk sylabické písmo. Od roku

1828 pak vydávaly články v angličtině a čerokíjštině kmenové noviny *The Cherokee Phoenix*. Staly se hlavní platformou pro vyjadřování souhlasu či nesouhlasu s vládní politikou odsunu indiánů (McLoughlin, 1984: 183–185, 233). Jasným důkazem toho, že poměry se vlivem technologie a gramotnosti mění, bylo koncem 20. let 19. století vydání ústav a zákonů v čerokíjském a čoktském jazyce. Ačkoli síla americké expanze nezadržitelně tlačila indiánské národy na západ, jejich příslušníci se snažili dokázat, že se zcivilizovali a jsou schopni žít vedle svých bílých sousedů.

Návaznost a změna

Hlavní rozdíl mezi kognitivními systémy Evropy a domorodé Ameriky spočívá ve vnímání role lidských bytostí v přírodních procesech. V evropské vědě nastavují lidé podmínky, aby experimentálně prověřili platnost zákonů. V indiánských kulturách je činnost lidí ve vzájemném vztahu s jednáním duchovních sil a má podíl na chodu přírodních cyklů. Hopiové by se například neodvážili nevykonat rituál, aby zjistili, zda se Slunce zastaví; ohrozili by tím pokračování svého světa. Lidé nejsou vnějšími pozorovateli dění v přírodním světě, ale jeho součástí.

Svět Kryštofa Kolumba v roce 1492 ještě překypoval tajemnými silami. Alchymisté usilovali o kámen mudrců, schopný měnit obecné kovy ve zlato. Magnetismus si vědci vysvětlovali působením neviditelného fluida mezi předměty. Příroda neměla vůli jen v indiánském světě, ale mnohdy i v tom evropském. K plánování cesty do Nového světa využíval Kolumbus prosté nástroje: čas určoval pomocí přesýpacích hodin, směr námořnickým kompasem a při měření úhlů hvězd nad obzorem si musel vystačit s kvadrantem. Do Ameriky ho dovedl odhad a notná dávka štěstí. Na sklonku života dospěl díky své náboženské víře k přesvědčení, že objevil pozemský ráj (Morrison, 1942: 183–196). Nutkání, které Evropany hnalo hledat hmotné bohatství v neznámé zemi, však bylo projevem obrození rozumu, z něhož vzešla moderní věda. Že je Země kulatá, věděli teoreticky již řeční filosofové, ale teprve plavby Kolumba a Magalhãese to hmatatelně prokázaly.

Domorodým obyvatelům objevené země Evropané přinesli nové kognitivní systémy – víru ve všemohoucího křesťanského Boha a technologii využívající kov, mechanickou energii a ochočená zvířata. Zatímco indiánské rukodělné výrobky byly jedinečné, evropské sériové zboží mohlo být produkováno ve velkém množství. Záplava evropských korálkových šňůr nejspíš indiány, kteří pečlivě ručně brousili každou perličku wampumového pásu, ohromila.

Přestože korálky různé kultury spojují, odráží zároveň rozdíly mezi jejich kognitivními systémy.

Následkem zavlečených nemocí, osidlování kontinentu Evropany a využívání domácích zvířat se tradiční domorodé způsoby obživy začaly měnit a indiáni se stávali stále závislejšími na evropském zboží. Jejich chápání světa se však měnilo pozvolněji, protože dokázali nové koncepty zabudovat do vlastních kognitivních systémů. Ačkoli začaly čerokíjské ženy okopávat pole železnou motykou, stále chápaly, že příběh o matce kukuřice Selu zahrnuje mnoho úrovní významu a vyjadřuje sepětí kukuřice s člověkem; ukazuje, jak zásadní jsou pro lidský život přírodní cykly.

Podmínky pro kulturní změnu vytvořily i palné zbraně: zvýšily efektivitu lovu a zostřily kmenové války. Také se však staly novým ztvárněním hromu ve starých obřadech, jimiž lidé obnovovali své vazby s duchovním světem. Antropolog Marshall Sahlins (1985, s. 138–139) tvrdí, že ačkoli nové vlivy získávají zdánlivě tradiční formu, stejně kulturu mění. Nejspolehlivější známkou kulturní změny však nebyla závislost indiánů na palných zbraních při lovu, boji či obřadech, ale spíše převratný krok, kteří náčelníci učinili, když se uvolili podporovat školy, aby svým občanům umožnili přístup k „přínosu výuky mechanických umění a běžných dovedností“ (smlouva s Čokty, 1825, citováno z Kappler, 1904–1941, sv. 1: 212). Civilizační pokrok kmene misionáři měřili podle toho, kolik čoktské ženy používaly mykacích strojů, kolovratů a tkalcovských stavů (Schermerhorn, 1814/1846: 20–21). Skutečnost, že indiáni projevíli zájem o učení nových dovedností, aby jimi nahradili ty staré, značila, že proces kulturní adaptace a proměny zdárně postupuje.

Indiánské kmeny nicméně tradiční obřady v různé míře stále dodržují a zůstávají tak spjaty s přírodními cykly. V některých částech Oklahomy se stále pořádá jučijský ještěří tanec a v různých obměnách i tradiční jihovýchodní tanec zelené kukuřice. Na stolových horách ve střední Arizoně se pořád dodržuje hopijský obřadní cyklus. Příslušníci kmene Makahů z rezervace Neah Bay ve Washingtonu znovu získali právo lovit velryby pro obživu; místo tradičních cedrových kánojí a harpun z tisového dřeva k tomu dnes využívají motorové čluny a výbušné harpuny. Ač Sahlins tvrdí, že čím více zůstávají věci stejné, tím více se mění, moderní měnící se technologie a kognitivní systémy založené na sezónních a náboženských cyklech mnohdy existují společně.

Bibliografie

- Aveni, Anthony 1980: *Skywatchers of Ancient Mexico* (Austin: University of Texas Press).
- Axtell, James 1985: *The Invasion Within: The Contest of Cultures in Colonial North America* (New York and Oxford: Oxford University Press).
- Barnett, H. G. 1942: "Invention and Cultural Change," *American Anthropologist* XLIV (January–March): 17–32.
- Bradley, James W. 1987: *Evolution of the Onondaga Iroquois: Accommodating Change, 1500–1655* (Syracuse: Syracuse University Press).
- Calloway, Colin G. (ed.) 1991: *Dawnland Encounters: Indians and Europeans in Northern New England* (Hanover and London: University Press of New England).
- Ceci, Lynn 1978: "Watchers of the Pleiades: Ethnoastronomy among Native Cultivators in Northeastern North America," *Ethnohistory* 25(4) (Fall): 301–17.
- Codere, Helen 1966: "Daniel Cranmer's Potlatch," in *Indians of the North Pacific Coast*, ed. Tom McFeat (Seattle: University of Washington Press).
- Cowan, Wesley C. 1985: "Understanding the Evolution of Plant Husbandry in Eastern North America: Lessons from Botany, Ethnography and Archaeology," in *Prehistoric Food Production in North America*, ed. Richard I. Ford. Anthropological Papers, Museum of Anthropology, University of Michigan, No. 75 (Ann Arbor: University of Michigan), pp. 205–44.
- DeMallie, Raymond J. 1987: "Lakota Belief and Ritual in the Nineteenth Century," in *Sioux Indian Religion: Tradition and Innovation*, ed. Raymond J. DeMallie and Douglas R. Parks (Norman: University of Oklahoma Press), pp. 28–35.
- Densmore, Frances 1928: "Uses of Plants by the Chippewa Indians," in *Forty-fourth Annual Report of the Bureau of American Ethnology to the Secretary of the Smithsonian Institution 1926–1927* (Washington, D.C.: Government Printing Office), pp. 279–397.
- Eddy, John A. 1974: "Astronomical Alignment of the Big Horn Medicine Wheel," *Science* 184: 1035–43.
- Ewers, John C. 1997: *Plains Indian History and Culture: Essays on Continuity and Change* (Norman: University of Oklahoma Press).
- Farrer, Claire R. 1991: *Living Life's Circle: Mescalero Apache Cosmovision* (Albuquerque: University of New Mexico Press).
- Farriss, Nancy M. 1987: "Remembering the Future, Anticipating the Past: History, Time, and Cosmology among the Maya of Yucatan," *Comparative Studies in Society and*

History 29 (3) (July): 566–93.

Fewkes, Walter J. 1920: “Sun Worship of the Hopi Indians,” *Smithsonian Institution, Annual Report for 1918* (Washington, D.C.: Government Printing Office).

Gibson, Arrell M. 1967: “Medicine Show,” *American West* 4(1): 34, 74–7.

Goodman, Ronald 1992: *Lakota Star Knowledge: Studies in Lakota Stellar Theology* (Rosebud, SD: Sinte Gleska University).

Haile, Berard 1947: *Starlore among the Navaho* (Santa Fe, NM: Museum of Navajo Ceremonial Art).

Hallowell, A. Irving 1965: “The Backwash of the Frontier: The Impact of the Indian on American Culture,” in *The Frontier in Perspective*, ed. Walker D. Wyman and Clifton B. Kroeber (Madison: University of Wisconsin Press), pp. 229–58.

Hallowell, A. Irving 1976: “Ojibwa Ontology, Behavior, and World View,” in *Contributions to Anthropology: Selected Papers of A. Irving Hallowell* (Chicago: University of Chicago Press), pp. 357–90.

Harkin, Michael E. 1997: *The Heiltsuks: Dialogues of Culture and History on the Northwest Coast* (Lincoln and London: University of Nebraska Press).

Heiser, Charles B., Jr. 1985: “Some Botanical Considerations of the Early Domesticated Plants North of Mexico,” in *Prehistoric Food Production in North America*, ed. Richard I. Ford. Anthropological Papers, Museum of Anthropology, University of Michigan, No. 75 (Ann Arbor: University of Michigan), pp. 57–72.

Hewitt, J. N. B. 1902: “Orenda and a Definition of Religion,” *American Anthropologist* n.s., IV: 33–46.

Jennings, Francis 1975: *The Invasion of America* (Chapel Hill, University of North Carolina Press).

Kappler, Charles J. 1904–41: *Indian Affairs: Laws and Treaties*. 5 vols. (Washington, D.C.: Government Printing Office).

Kehoe, Thomas F. and Alice B. Kehoe 1977: “Stones, Solstices, and Sun Dance Structures,” *Plains Anthropologist* 22 (76), part 1: 85–95.

Krech, Shepard, ed. 1981: *Indians, Animals, and the Fur Trade: A Critique of “Keepers of the Game”* (Athens: University of Georgia Press).

Krupp, E. C. 1982: “The ‘Binding of the Years,’ the Pleiades and the Nadir Sun,” *Archaeoastronomy: The Bulletin of the Center for Archaeoastronomy* 5: 9–13.

Lounsbury, Floyd G. 1970–80: “Maya Numeration, Computation and Calendrical Astronomy,” in *Dictionary of Scientific Biography*, ed. Charles C. Gillispie, 16 vols.

(New York: Scribners), vol. 15, pp. 759–818.

Malone, Patrick M. 1993: *The Skulking Way of War: Technology and Tactics among the New England Indians* (Baltimore: Johns Hopkins University Press).

Marshack, Alexander 1985: “A Lunar-Solar Calendar Stick from North America,” *American Antiquity* 50(1): 27–51.

Martin, Calvin 1975: “The Four Lives of a Micmac Copper Pot,” *Ethnohistory* 22(2) (Spring): 111–33.

Martin, Calvin 1978: *Keepers of the Game: Indian–Animal Relationships and the Fur Trade* (Berkeley: University of California Press).

McCluskey, Stephen C. 1982: “Historical Archaeoastronomy: The Hopi Example,” in *Archaeoastronomy in the New World*, ed. A. F. Aveni (Cambridge: Cambridge University Press), pp. 31–59.

McLoughlin, William G. 1984: *Cherokees and Missionaries, 1789–1839* (New Haven: Yale University Press).

Miller, Christopher J. and George R. Hamell 1986: “A New Perspective on Indian–White Contact: Cultural Symbols and Colonial Trade,” *Journal of American History* 73 (2) (Sept.): 311–28.

Mooney, James 1982: *Myths of the Cherokee and Sacred Formulas of the Cherokees, from the 19th and 17th Annual Reports B.A.E.* (Nashville: Charles and Randy Elder).

Morrison, Samuel Eliot 1942: *Admiral of the Ocean Sea: A Life of Christopher Columbus* (Boston: Little, Brown and Company).

Ong, Walter J. 1982: *Orality and Literacy: The Technologizing of the Word* (London and New York: Methuen).

Pearce, Roy Harvey 1965: *Savagism and Civilization: A Study of the Indian and the American Mind* (Baltimore: Johns Hopkins University Press).

Perdue, Theda 1998: *Cherokee Women, Gender and Culture Change, 1700–1835* (Lincoln and London: University of Nebraska Press).

Quimby, George Irving 1966: *Indian Culture and European Trade Goods* (Madison: University of Wisconsin Press).

Redfield, Robert, Ralph Linton, and Melville J. Herskovits 1936: “A Memorandum for the Study of Acculturation” *American Anthropologist* XXXVIII: 149–52.

Rolinson, Martha Ann 1990: “The Toltec Mounds Site: A Ceremonial Center in the Arkansas River Lowland,” in *The Mississippian Emergence*, ed. Bruce D. Smith (Washington D.C.: Smithsonian Institution Press), pp. 27–50.

- Sahlins, Marshall David 1985: *Islands of History* (Chicago: University of Chicago Press).
- Salisbury, Neal 1982: *Manitou and Providence: Indians, Europeans, and the Making of New England, 1500–1643* (New York: Oxford University Press).
- Schermerhorn, John F. 1814: “Report Respecting the Indians Inhabiting the Western Parts of the United States,” *Collections of the Massachusetts Historical Society*, II, second series (Boston, 1814; reprinted Charles C. Little and James Brown, 1846).
- Smith, Bruce D. 1992: *Rivers of Change: Essays on Early Agriculture in Eastern North America* (Washington, D.C. and London: Smithsonian Institution Press).
- Sofaer, Anna, Volker Zinser, and Rolf M. Sinclair 1979: “A Unique Solar Marking Construct,” *Science* 206: 283–91.
- Speck, Frank G. and Leonard Broom 1983: *Cherokee Dance and Drama* (Norman: University of Oklahoma Press).
- Thompson, J. Eric S. 1966: *The Rise and Fall of Maya Civilization*, 2nd edn. (Norman: University of Oklahoma Press).
- Todorov, Tzvetan 1992: *The Conquest of America*, trans. Richard Howard (New York: HarperPerennial).
- Turgeon, Laurier 1997: “The Tale of the Kettle: Odyssey of an Intercultural Object,” *Ethnohistory* 44(1) (Winter): 1–29.
- Vogel, Virgil J. 1970: *American Indian Medicine* (Norman: University of Oklahoma Press).
- White, Bruce M. 1994: “Encounters with Spirits: Ojibwa and Dakota Theories about the French and Their Merchandise,” *Ethnohistory* 41(3) (Summer): 369–405.
- White Deer, Gary 1995: “Pretty Shellshaker,” in *Remaining Ourselves: Music and Tribal Memory*, ed. Dayna Bowker Lee (Oklahoma City: State Arts Council of Oklahoma), pp. 11–14.
- Williams, Roger 1973: *A Key into the Language of America* (1643), ed. John J. Teunissen and Evelyn J. Hinz. Detroit.
- Yarnell, Richard A. 1993: “The Importance of Native Crops during the Late Archaic and Woodland Periods,” in *Foraging and Farming in the Eastern Woodlands*, ed. C. Margaret Scarry (Gainesville: University Press of Florida), pp. 17–23.

2. Překladatelská analýza originálu

2.1 Vnětextové faktory

2.1.1 Autor, odesílatel

Americká historička Clara Sue Kidwellová, PhD, (* 1941) se narodila v Oklahomě a roku 1970 získala titul PhD na *University of Oklahoma at Norman*. Je zčásti indiánského původu (mezi její předky patřili Čoktové a Odžibvejové) a celý život se zabývá výzkumem a výukou v oblasti indiánské kultury a historie. Pracovala v Národním muzeu amerických indiánů (*National Museum of the American Indian*) a podílela se na založení *American Indian Center* na *University of North Carolina at Chapel Hill*. Od roku 2011 působí na *Bacone College* v Oklahomě. Jejími hlavními díly jsou *A Native American Theology* (Lee 2011) a *Choctaws and Missionaries in Mississippi, 1818-1918* (VOVA 2008).

Článek *Native American Systems of Knowledge* je součástí knihy *A Companion to American Indian History*, kterou vydalo nakladatelství *Blackwell Publishers* roku 2002 v edici *Blackwell Companions to American History*. Publikace se dá považovat za současnou, můžeme tedy předpokládat, že faktor času nebude při překladu hrát významnou roli. Jelikož se kniha skládá z 25 nezávislých prací různých autorů, odborníků na dílčí témata, je text Kidwellové do značné míry samostatný.

Blackwell Companions to American History je řada publikací, které se zaměřují vždy na určitý úsek amerických dějin či zpracovávají historii Ameriky ze specifického pohledu.

2.1.2 Příjemce, presupozice

Řada *Companions* a tedy i kniha, která obsahuje překládaný text, jsou cíleny na odbornou veřejnost. Publikace pojímá značně širokou oblast, v jejímž rámci se podrobněji věnuje vybraným dílčím tématům, není tedy určena primárně specialistům v oboru. Tomuto určení odpovídá i článek Kidwellové. Předpokládá vzdělaného čtenáře, který rozumí základním antropologickým termínům jako např. *accommodation* či *acculturation*, pozná aluzi na dílo významného antropologa, je zvyklý pracovat s odbornou literaturou (nebudou ho tedy rušit odkazy na zdroje v textu a bude je naopak případně schopen využít) a má základní povědomí o indiánské kultuře. Určité známky dávají tušit, že předpokládaným příjemcem je

Američan či osoba, které je americké kulturní prostředí vlastní, avšak nemá vazby na indiánskou kulturu a přistupuje k ní s předsudky vzešlými ze „západního“ (tedy euro-amerického) způsobu myšlení. Nejjasnějším dokladem je hned první věta, která zpochybňuje běžné americké vnímání historie: „**In American historical consciousness**, Indians are often imagined as children of nature, hunters roaming over vast areas from which they took only what they needed to survive and no more.“ (s. 87)

Naskytá se otázka, zda se text skutečně omezuje na Američany a není adresován i mezinárodním čtenářům, kteří jsou dostatečně zběhlí v angličtině a pocházejí ze „západního“ kulturního prostředí – tedy i Evropanům. Některé prvky však značí, že text skutečně počítá spíše s americkým příjemcem. Příkladem je lokalizace některých míst („...Cahokia, the great mound complex **across the Mississippi River from St. Louis**.“ s. 93, „... The Yuchi Lizard Dance and variations of the traditional **southeastern** Green Corn Ceremony are still performed in parts of Oklahoma.“ s. 99), lidové názvy rostlin atd.

Přesto není neznalost amerického kulturního prostředí závažnou překážkou v porozumění. Větší problémy by text činil tomu, komu by nebyl vlastní „západní“ způsob uvažování. To však není případ českého příjemce.

Český překlad článku by mohl vyjít v naučné publikaci obdobného charakteru, jako je kniha původní, či v odborném časopise. Pro účely této práce jsem zvolila situaci, že se text překládá pro humanitně zaměřený odborný časopis, jako je například Český lid. V tomto časopise, vydávaném Akademií věd ČR, vychází široká škála prací z etnologie, antropologie a příbuzných oborů; jejich témata se neomezují na evropské prostředí. Časopis je určen muzejním pracovníkům, studentům a odborné veřejnosti. (Etnologický ústav Akademie věd ČR 2012)

2.1.3 Funkce

Text má čtenáře poučit a vedle toho jej přivést k zamyšlení, případně změnit jeho předpokládaný pohled na problematiku. Vedle informativní funkce je tu tedy patrná i funkce konativní. („The idealized bead, then, becomes a way of viewing different cultural understandings of the world and of human relationships. It can also be used to explore a historical assumption – that a technologically superior Western civilization, with its metal tools, weapons, and modes of mass production, overwhelmed native peoples and native systems of knowledge. It gives us a way of understanding that exchange of objects can

introduce new knowledge and information that cause historical change in culturally specific ways.“ s. 88)

Na několika místech můžeme pozorovat funkci metajazykovou; vzhledem k tomu, že se tyto pasáže obvykle týkají vysvětlování vzniku výrazů v jiných jazycích, než je angličtina, nepůsobí při překladu zvláštní problémy.

2.2 Vnitrotextové faktory

2.2.1 Výstavba textu

Kapitola začíná krátkým úvodem a po něm následuje sedm dílčích částí, z nichž každá má vlastní název. Vedle toho je text členěn na středně dlouhé odstavce. V úvodu kapitoly se hovoří především o okolnostech, které vedly k napsání článku, a stručně se zde předznamenává, čeho se bude další text týkat. První část pak čtenáře hlouběji uvádí do problematiky a další podkapitoly se postupně věnují dílčím tématům. Poslední část slouží jako závěr článku. Vlastní text je doplněn odkazy na literaturu a citacemi z pramenů či děl jiných autorů, zabývajících se podobnou problematikou. Na konci je uvedena bibliografie. Text je tedy kompaktní, umožňuje snadnou orientaci a je logicky členěn do menších celků. Můžeme pozorovat důraz na snadnou sledovatelnost myšlenkových pochodů – sdělení jsou řazena logicky, přestože návaznost často nebývá explicitně vyjádřena. Někdy bývají důležitým myšlenkám věnovány krátké věty, které upoutávají pozornost. („European science was based in concepts of lawful behavior of natural forces. Native American beliefs were based on the willful behavior of those forces. The one presupposed fixed and rational ways of understanding those laws. The other looked toward intimate interaction with the forces of nature through dreams, visions, ceremonies, and through intuitive and personal ways of comprehending and controlling those forces.“ s. 89)

2.2.2 Žánrově stylistická charakteristika

Text vykazuje především znaky odborného funkčního stylu (citace a odkazy, seznam použité literatury, termíny, neutrální lexikum), avšak má i některé prvky stylu populárně naučného.

Bečka (1992: 370–371) o populárně naučném stylu mimo jiné říká, že jeho výraz je konkretizován přirovnáními a příklady, sloh není tak hutný jako sloh prací teoreticky odborných, je volnější a má větší šíři; těžší myšlenku autor v obměně opakuje. V textu C. S. Kidwellové najdeme mnoho konkrétních příkladů (i když ne přirovnání). Syntax není příliš složitá a mnohé věty jsou vyloženě jednoduché a krátké, ač jsou vesměs informačně velice hutné. Některé informace autorka opakuje, avšak je patrná snaha vyhnout se schematizaci a nadbytečnému opakování slov. Knittlová (2003: 138) uvádí, že hlavním slohovým postupem vědeckého stylu je výklad, zatímco ve stylu populárně vědeckém převažuje popis. V textu Kidwellové se ve velké míře uplatňuje výkladový postup a částečně i postup úvahový

Mistrík (1985: 430) dělí odborný (naučný) styl na vyšší a nižší (vědecko-naučný a populárně-naučný) a zdůrazňuje, že hranice mezi těmito styly je plynulá. Analyzovaný text bychom tedy umístili někam na tuto hranici, blíže vědeckému pólu.

Zvláštní pozornost je třeba věnovat některým citacím, při jejichž překladu hraje roli časový faktor. Příkladem je výrok guvernéra kolonie Massachusetts Johna Winthropa z roku 1634.

2.2.3 Lexikální rovina textu

V textu se vyskytují termíny z oborů etnologie, antropologie, biologie, astronomie, lékařství, ekonomie, zemědělství apod., článek jimi ale není přehlacen a obvykle se jedná o výrazy srozumitelné pro širokou odbornou veřejnost či snadno dohledatelné. Je patrná i snaha text mírně „odlehčovat“ a neuvádět termíny, které jsou pro téma zbytečné (obvykle jsou uvedeny lidové názvy rostlin; popis evropských vynálezů z období renesance je velmi obecný).

Nalezneme množství pojmenování pocházejících z jiných jazyků, než je angličtina, především tedy z jazyků indiánských. Jedná se hlavně o názvy kmenů, slavností, předmětů, náboženských skutečností či některá toponyma (většina místních názvů je však používána v ustálené anglické formě).

Lexikum je většinou neutrální a věcné, někdy se setkáme s výrazy vykazujícími určitou obraznost, které v určitých případech odhalují autorčin postoj („In American historical consciousness, Indians are often imagined as **children of nature**, hunters **roaming** over vast areas from which they took only what they needed to survive and no more.“ s. 87; „Colonization and enlightenment, however, went hand in hand, and scientific rationalism gained in epistemological power as the colonial **drama unfolded**.“ s. 89)

Příznakové prostředky se objevují v krátké vložené citaci textu ze 17. století, kde pravopis některých slov neodpovídá dnešní normě („...are **neere** all dead of the **small Poxe**, so as the Lord **hathe** cleared our title to what we possess...“ s. 88–89).

2.2.4 Syntaktická rovina

Věty jsou v naprosté většině oznamovací, s asertivní funkcí (Grepl a Karlík 1995: 588). V pasážích, kde je vyjádřen postoj autorky, se mohou vyskytnout věty s funkcí direktivní, ale tento jejich rys je naznačen velice mírně (např. „And if we find a bead “good to think with,” so too can we apply its insights to kettles, guns, horses, and the myriad other objects that lie at the nexus of intercultural trade and imagination.“ s. 88).

Autorka se většinou vyjadřuje neosobně, v řídkých případech užívá inkluzivní plurál – nejčastěji opět tam, kde vyjadřuje postoj. Často se vyskytují pasivní vazby. Podmětem (pokud je vyjádřen) je mnohdy nějaká abstraktní skutečnost (např. „In terms of contact, that **scholarship** has focused on processes of adaptation rather than acculturation.“ s. 88; „**A metaphor**, however, is deeply embedded in culture...“ s. 89). Méně často (avšak ne ojediněle) jím je životný činitel („In Mesoamerica, **the Mayans and Aztecs** viewed a sky much different from that of their European conquerors.“ s. 93).

Střídají se výrazy abstraktní, které převládají v teoretických částech (velmi znát je to především v úvodu kapitoly), a pojmenování konkrétní, jichž je často užíváno v příkladech. Vyjadřování je z větší části jmenné, s častými pasivními konstrukcemi a neplnovýznamovými slovesy, v některých příkladech však může převládat vyjadřování slovesné (např. v čerokíjském mýtu o vzniku kukuřice: „They then **fear** her as a witch, and when she **discovers** that they **know** her secret, she **tells** them that they **must clear** the ground in front of the cabin, **kill** her, and **drag** her body seven times around the ground. The brothers **kill** her, but they **clear** only seven small spaces, and they **drag** her body around them only twice.“ s. 91)

Jak se dá v textu tohoto typu očekávat, v určité míře dochází k opakování slov, především termínů, např. slovo **kettles** v následujícím úryvku: „Copper **kettles** have similar significance as analogy and metaphor. Many native peoples used clay cooking pots, but the French in Canada introduced literally thousands of copper and brass **kettles** into the trade. The Mi'kmaq in Nova Scotia began to use them not only for cooking (analogy) but also in their burial practices (metaphor). In some cases **kettles** were flattened to line the floor of a grave, and in some graves they were used to hold offerings. In some, **kettles** were found broken or slashed with an axe to ceremonially kill them so they could accompany the spirit of the deceased. The idea that **kettles** had souls vastly amused early French traders, but their use as grave goods indicates their cultural significance to the Mi'kmaq (Martin, 1975: 114–15; Turgeon, 1997: 11–15). A copper **kettle** may replace a clay pot as a container for a soul.“ (s. 89–90) avšak nemůžeme říci, že by slovník byl chudý. To lze pozorovat například u sloves uvozujících citace: *wrote, points out, summarizes, concludes, reported, maintains, argues...*

Nejčastějším typem věty je podřadné souvětí. Složená souvětí se vyskytují, avšak nepříliš komplikované. Věty obecně nejsou příliš dlouhé a výjimkou nejsou ani jednoduché věty. Časté je však užití restriktivních vztažných vět a popovětných vazeb (Dušková 2006: 583, 616), nezřídka v textu najdeme vsuvky.

Angličtina díky svému analytickému charakteru umožňuje snadnější řetězení slov, díky němuž je vyjadřování značně ekonomické. („But perhaps the truest sign of cultural change was not dependence on guns in hunting, war, and ritual, but the more dramatic moments when Indian leaders agreed to support schools to expose their citizens to ‘the benefits of instruction in the mechanic and ordinary arts of life’.“ s. 99) Větné členy jsou často rozvinuté, což se podílí na informační hutnosti textu („Wampum beads, laboriously cut and shaped from the coahoag **shells found on beaches along the New England coast**, had sacred significance.“ s. 89).

Řazení výpovědí je logické a ke zvýšení návaznosti autorka mnohdy používá navazovací formule (*thus, yet, however, for example, also...*). Řídké však nejsou ani případy, kdy žádnou navazovací formuli nepoužívá a je třeba pochopit z kontextu, jaký vztah k sobě pasáže mají.

Často dochází k srovnávání, vyskytují se tedy i paralelní formulace („The one presupposed fixed and rational ways of understanding those laws. The other looked toward intimate interaction with the forces of nature through dreams, visions, ceremonies, and through intuitive and personal ways of omprehending and controlling those forces.“ s. 89).

Co se týče výpovědní větné perspektivy, jako prostředek členění funguje nejčastěji přirozený slovosled či kontext. Narozdíl od češtiny, v níž je hlavním prostředkem větného členění slovosled, v angličtině se na větné dynamice podle Duškové (Elektronická mluvnice současné angličtiny: 14.3) podílí také sémantika větných členů, slovních druhů a některých slov a kontext. Tyto prostředky se uplatňují v různé míře podle toho, zda je projev kontextově závislý, nezávislý nebo ovlivněný emocionálními a emfatickými činiteli. Vědecký styl podle Knittlové (2012: 156) postupuje vždy od tématu k rématu a réma je obvykle vyčleněno složitě, vyskytuje se až na konci. V našem případě jsou věty obvykle kontextově zapojené, bez emocionálních a emfatických prvků. Syntaktickými či lexikálními prostředky je réma vyjádřeno jen zřídka. Někdy napomůže sémantika určovatелů, často ale nejsou přítomny žádné výrazné prvky, které by na réma jasně ukazovaly, je tedy třeba spolehnout se na kontext. Např. ve větě, která uvozuje druhou podkapitulu článku, je třeba poznat z kontextu, že rématem je slovo *corn*: „Corn is often synonymous with American Indian cultures in grade school textbooks, and indeed corn, beans, and squash were, and in some areas still are, the agricultural staples of historic Indian villages.“ s. 90

2.2.5 Suprasegmentální prvky

Indiánská či latinská pojmenování jsou psána kurzívou, což v překladu zachovávám. Kurzíva je v nemnohých případech použita i pro zdůraznění některého slova ve větě. To je v překladu řešeno většinou aktuálním větným členěním či lexikálními prostředky.

3. Překladatelské problémy a jejich řešení

3.1 Lexikální problémy

3.1.1 Přepis a překlad jmen a názvů

Největší potíže činil přepis názvů indiánských etnik (jichž se v textu vyskytuje mnoho). Některé z nich (jako např. Apači či Aztékové) v češtině zdomácněly v podobě odpovídající českým pravopisným zásadám, jiné však nikoli (např. Narragansetts). Téměř pro každý je v české literatuře několik verzí (Zounková [2003]), kodifikovanou formu jsem však našla jen pro některé z etnik. Jedno má naopak dva názvy a autorka je v textu oba používá. Další těžkosti vznikají při vytváření posesivních adjektiv z těchto slov.

Na radu prof. Opatrného a doc. Křížové jsem se při přepisu názvů řídila publikacemi *Indiánská Encyklopedie: Indiáni tří Amerik* Mnislava Zeleného a *Národy celého světa* Václava Hubingera a kol.. Přídavná jména, která se nepodařilo dohledat, jsem pak tvořila v souladu s pravidly pro odvozování adjektiv od podstatných jmen (Grepl a Karlík 1995: 166). U názvů Hopi a Čerokí jsem jako vzor použila jména s podobným pravopisem uvedená ve Slovníku spisovné češtiny, jako např. Mali či Bali (Slovník spisovné češtiny 2007: 625, 633). U těch jsou možné dvě varianty posesivních adjektiv, maliský a malijský, baliský a balijský. Přídavná jména od názvů indiánských kmenů jsem tedy vytvořila analogicky a po poradě s prof. Hoffmannovou jsem použila obvyklejší variantu s vloženým j, kterou používá i Zelený (hopijský, čerokíjský). Podle Zeleného jsem se řídila i při přepisu jména Sequoyah (zachování původní formy), analogicky pak Kintuah.

Ke konvergenci dochází u názvů kmenů Ojibwa a Chippewa. Podle doc. Křížové se jedná o jediný kmen, který se Chippewa nazývá v Kanadě a Ojibwa ve Spojených státech. Protože se překládaný text týká Spojených států, použila jsem českou formu jména Ojibwa, tedy Odžibvejové.

Problém se objevil také u přepisu jména Evropana, který „koupil“ ostrov Manhattan. Autorka jeho jméno v textu uvádí jako Peter Minuet, existují však i verze Peter Minuit, Pieter Minuit a další. Po konzultaci s prof. Opatrným jsem zvolila verzi, kterou používá Svatava Raková v knize *Dobrodruzi, puritáni a Indiáni: Angličané v Novém světě*, tedy Peter Minuit. (Raková 205: 98). K nalezení běžné české formy známějších světových jmen posloužil

Encyklopedický slovník. Jméno Nicholas Copernicus tak bylo převedeno jako Mikuláš Koperník, Carl van Linne jako Carl Linné, Magellan jako Magalhães atd.

Dále se zde vyskytuje mnoho názvů indiánských svátků a slavností, např. *potlatch* (s. 96), *Green Corn Ceremony* (s. 95, 99), *Soyal* (s. 92) či *Niman Kachina* (s. 92). V těchto případech je třeba se rozhodnout pro konkrétní překladovou variantu tam, kde jich existuje více, a zároveň zvolit správnou gramatickou formu. Podle Pravidel českého pravopisu (1993: 48) se významné památné dny či svátky píšou s velkým počátečním písmenem, ne však bez výjimky. Indiánské slavnosti však mívají jiný charakter, než evropské svátky – nejsou vázané na termíny v gregoriánském kalendáři a mívají jiný účel než připomenout určitou událost či skutečnost. I zde jsem se držela přepisů a překladů užívaných Mnislavem Zeleným, včetně psaní názvů slavností s malým počátečním písmenem, např. tanec zelené kukuřice (Zelený 1994: 242), soyal (Zelený 1994: 58).

Množství místních názvů bylo převáděno v souladu s Geografickým místopisným slovníkem světa (1993), případně s Indiánskou encyklopedií (Zelený 1994) či publikací Národy celého světa (Hubinger a kol. 1985). Výjimkou je označení *Toltec Mound site*, které se v česky psané literatuře nepodařilo dohledat. Název evokující spojitost s kulturou Toltéků však dostalo místo v historii omylem (The Encyclopedia of Arkansas History and Culture 2012), tudíž nebylo žádoucí tuto spojitost v překladu zohledňovat. Byla tedy zachována originální forma místního názvu („mohylový komplex Toltec“).

3.1.2 Terminologie

Termíny se podle Knittlové (2010: 163) „vyznačují tím, že nejsou emocionální, jsou jednoznačné, mají úzký význam a omezené pole použití.“ Jak však Knittlová dodává, „čím více se /terminologie/ blíží humanitním vědám, tím méně je přesná, je příliš složitá“ (150). Terminologický systém mimoto není uzavřený a s rozvojem nových oborů se mění (162). V našem případě hraje roli především to, že kulturní prostředí, o kterém text pojednává, je českému příjemci poměrně vzdálené; české etnologické bádání se na tuto oblast příliš nezaměřuje, terminologie tedy není tolik rozpracovaná a u každého autora se liší. Protějšky některých termínů používaných v textu v některých případech zcela chybí nebo je terminologie pro určitou oblast méně podrobná.

Nejvýznamnější problémy se objevují již v názvu. *Native americans* je politicky korektní termín pro nejstarší obyvatelstvo Ameriky, především Severní. Tento výraz má několik úplných či částečných synonym, jako např.:

American Indians – Není tolik politicky korektní a podle slovníků Merriam-Webster (The Encyclopaedia Britannica Company 2012) a The Concise Oxford Dictionnary (Allen 1990: 601) se jedná o úplné synonymum, podle encyklopedie Britannica (Prine Pauls 2012) a slovníku Webster's encyclopedic unabridged dictionary of the English language (1994: 702) však vylučuje obyvatele arktických oblastí Ameriky.

Indians – bez kontextu není zřejmé, zda se jedná o obyvatelstvo Ameriky, nebo Indie)

Indigenous Americans

Aboriginal Americans

Autorka používá synonymně několik z nich, nejčastěji *native Americans* a (*American*) *Indians*. Terminologie zde tedy není zcela jednoznačná. V českém prostředí se používá především označení „indiáni“, které také značí veškeré obyvatelstvo Jižní i Severní Ameriky (Encyklopedický slovník 1993: 435; Král 1972: 431) nebo vylučuje obyvatelstvo arktické oblasti (Abrahamová a Benešová 1996: 262; Malina 2009). Také se používá označení „američtí indiáni“ (pravděpodobně pod vlivem angličtiny). Termíny „amerindové“ (podle Antropologického slovníku jediný správný termín, který se však zatím neujal), „nativní Američané“ či „aboriginní obyvatelstvo Ameriky“ jsou méně rozšířené a používané spíše v úzce etnologicky či etnograficky zaměřených textech. Případně jsou zde ještě opisy jako „domorodí“, „první“, či „původní“ obyvatelé Ameriky. (Při konzultaci s prof. Opatrným jsem zjistila, že poslední jmenované označení je nesprávné a politicky motivované.) Vzhledem k tomu, že překládaný text je určen odborné veřejnosti, bylo nežádoucí používat málo frekventované termíny i označení, o jejichž správnosti nepanuje shoda či nesou nežádoucí konotace. Zachovávala jsem tedy především výrazy „indiáni“ či „domorodí Američané“ a přídavná jména „indiánský“ či „domorodý“.

Problém představuje i termín *system of knowledge* či samotné *knowledge*. Slovo *knowledge* by se dalo přeložit jako „vědění“, nepodařilo se mi však najít žádný termín, který by zněl „systém vědění“. Označení „systém znalostí“ či „systém poznatků“ zase neodpovídají sémanticky, protože evokují oddělené soubory informací, zatímco autorka hovoří o komplexních kulturních náhledech na svět, zahrnujících jak empiricky získané poznatky, tak stereotypy či náboženské představy. Jediný sémanticky odpovídající termín používaný v českém prostředí, který jsem našla, je „kognitivní systém“, jehož definice v antropologickém slovníku zní takto: „Souhrn znalostí, zkušeností, víry a hodnot sdílený

členy určité společnosti. Jedná se o ústřední předmět antropologických výzkumů rozvíjených v rámci kognitivní antropologie. Do kategorie kognitivní systém kulturní antropologové zahrnují široké spektrum poznávacích procesů, v němž na jedné straně kontinua stojí percepce a deskripce, na druhé konceptualizace a interpretace jevů přírodní a sociokulturní reality.“ (Malina 2009). Od doc. Vrhela jsem se dověděla, že ani tento termín není odborníky jednoznačně přijímán, ale že terminologie není v této oblasti příliš ustálená, tudíž je možno použít jak tento termín, tak zachovat doslovné „systém vědění“. Rozhodla jsem se pro „kognitivní systém“, protože jeho definice je, narozdíl od druhé varianty, pro případné čtenáře dohledatelná. „Systémy vědění“ používám pro *knowledges*, abych zachovala sémantický rozdíl mezi tímto výrazem a nepočítatelným *knowledge* – to obvykle převádím jako „vědění“.

Příkladem termínů, pro které úplně chybí český protějšek, je *contact* (ve smyslu setkání Evropanů a indiánů po objevení Ameriky) či *Vague Year*, název pro jednu ze součástí mayského kalendáře. V prvním případě by byl jakýkoliv jednoslovný ekvivalent nedostatečně srozumitelný, volila jsem tedy překlad víceslovný, který zároveň skutečnost s ohledem na kontext vysvětloval:

(1) „Analogies make the unknown familiar because of its resemblance to something that is known. A metaphor, however, is deeply embedded in culture because it depends on existing, shared assumptions about the nature of relationships between objects. In **contact** situations, one might link the two.“ (s. 89 originálu)

„Pomocí analogie se tedy neznámé stane blízkým proto, že se něčemu známému podobá. Metafora má však hluboké kulturní kořeny, protože vychází z již existujících, sdílených představ o vztazích, které mezi věcmi panují. V případě **styku evropské a americké kultury** se oba způsoby přenášení významu kombinují.“ (s. 9 překladu)

(2) „Colonizers attributed the diseases that struck Indian populations after **contact**, for example, to God’s divine intervention on their behalf.“ (s. 88 originálu)

„Kolonizátoři například považovali za Boží zásah ve svůj prospěch nemoci, **které po styku kultur** kosily domorodé obyvatelstvo...“ (s. 9 překladu)

V druhém případě autorka sama naznačuje, že se nejedná o zcela ustálený termín a danou skutečnost vysvětluje. Doslovný překlad pojmu do češtiny by tedy nepřinesl žádnou novou informaci a text by zatěžoval, rozhodla jsem se jej tedy vynechat, přestože tím popis

ztrácí na obraznosti. Obraznost jsem se pokusila vykompenzovat následným uvedením označení „dlouhý počet“ (z *long count*), které se v našem prostředí běžně používá (Krátký 1999: 398) pro mayský záznam uplynulých dnů, ač autorka tuto skutečnost vyjadřuje opisem.

(3) „The calendar was a combination of two systems – a sacred calendar of 260 days (the Tzolkin), and a **365-day solar calendar referred to as the Vague Year** – both of which allowed observation and metaphorical interpretation. The Sacred Year and the **Vague Year** created a 52-year cycle called the calendar round. The combination of day names in the Tzolkin and the **Vague Year** gave a unique identity to each day in the calendar round, which made it possible to record unique historical events.“ (s. 93 originálu)

„Kalendář sdružoval dva systémy – **365denní solární rok** a posvátný *tzolkin* o délce 260 dnů. Oba umožňovaly pozorování i metaforickou interpretaci. Společně tvořily cyklus o délce 52 let, zvaný kalendářní kolo. Díky kombinaci názvů dnů posvátného a **solárního roku** měl každý den kalendářního kola jedinečné označení, což umožňovalo zaznamenávat jednotlivé historické události.“ (s. 15 překladu)

(4) „The Mayans also had a **day count**, by which they reckoned the absolute number of days in their history.“ (s. 94 originálu)

„Mayové také měli **tzv. dlouhý počet**, který evidoval, kolik dnů uplynulo od počátku dějin.“ (s. 15 překladu)

V textu se mimo jiné vyskytuje množství lidových názvů rostlin či živočichů známých především v americkém prostředí. Tato pojmenování bylo třeba překládat případ od případu s ohledem na funkci konkrétního názvu i styl celého textu. *Coahoag* je například řídce užívaná verze slova *quahog*, které označuje mlže latinsky nazývaného *mercenaria mercenaria*. V českém prostředí tento živočich není příliš známý, a pokud ano, tak pod latinským názvem. Českých názvů pro něj nicméně existuje několik. Použít v překladu latinský název bylo z hlediska stylu textu nevhodné, označení však muselo zachovat přesnost. Použila jsem tedy nejrozšířenější český název (chionka jedlá), jehož pomocí je případně možno nejlépe dohledat název latinský. Podobně jsem postupovala i u lidových názvů nezvyklých zemědělských plodin (*marsh elder*, *knotweed*, *maygrass*, *goosefoot* atd.). Velmi přínosná přitom byla databáze amerických rostlin na stránce *United States Department of*

Agriculture (kde je u všech rostlin uvedena jak charakteristika, tak latinské i lidové názvy) a Zahradnický slovník naučný.

Jiný případ nastal při překladu mandanského názvu pro červenec, *Moon of Ripe Choke Cherries*. *Choke cherry* či obvykleji *chokecherry* (Davies 2008) je plod keře *prunus virginiana*, který se česky nazývá střemcha (Zahradnický slovník naučný 2001: 507). Pro plody této rostliny však dostupná literatura žádný český jednoslovný název neuvádí. Sémanticky odpovídající překlad označení měsíce by tedy byl „měsíc zralých plodů střemchy“, což ovšem není příliš vhodné stylisticky, protože původní název je jednoduchý a jeho použití v textu má poukázat na to, že Mandanové pojmenovali časové období podle toho, s čím se běžně setkávali. O jakou rostlinu se přesně jedná, zde není tolik důležité. Uchýlila jsem se tudíž ke zobecnění a použila variantu „měsíc zralých bobulí“.

3.1.3 Významová šíře

Autorka často používá některé výrazy (stojící na hranici mezi termínem a obecným pojmenováním), které mají v angličtině širší význam než jakýkoliv jejich český protějšek. Např. slovo *goods* označuje jak zboží, se kterým se obchoduje, tak jakékoliv statky: „personal property having intrinsic value but usually excluding money, securities, and negotiable instruments“ (Merriam-Webster 2012). Nebylo zde možné nalézt jednoznačný ekvivalent, výraz byl tedy překládán v závislosti na kontextu.

(5) „They often reasoned by analogy, adopting new **goods** when they recognized similarities to things that they already used.“ (s. 89 originálu)

„Často usuzovali na základě analogie a přejali nový **předmět** tehdy, když se podobal něčemu, co již používali.“ (s. 9 překladu)

(6) „Indians replaced their own **goods** with metal utensils, trade cloth, and guns.“ (s. 94 originálu)

„Místo vlastních **výrobků** začali používat kovové nástroje, směněné látky a palné zbraně.“ (s. 16 překladu)

(7) „European **goods** were fully adopted into the potlatch ceremony on the Northwest

Coast.“ (s. 96 originálu)

„Evropské **zboží** se také stalo nedílnou součástí společenské slavnosti potlač (spojené s rozdáváním darů), charakteristickou pro Severozápadní pobřeží Ameriky.“ (s 17. překladu)

Podobný případ představují hojně využívaná slova *introduction* či *introduce*. Často bylo nutné je přeložit opisem nebo se jím nějakým způsobem vyhnout. V druhém u následujících příkladů jsem se kvůli tomu například vzdálila od doslovného znění textu a využila anaforického odkazování vycházejícího z úvahy, že zavádění gramotnosti přímo vyplývá z převádění jazyků do písemné formy.

(8) „Recent scholarship has sought to describe native knowledges as they existed prior to contact and as they changed in relation to **European introductions**.“ (s. 87 originálu)

„Badatelé se snažili popsat, jaké byly systémy vědění domorodých Američanů před stykem s Evropany a jak se ve vztahu k tomu, **co evropská kultura přinesla**, měnily...“ (s. 6 překladu)

(9) „Priests and ministers labored to reduce Indian languages to written form so that native people could read the word of God and be transformed by it. **The introduction** of literacy to Indian people was done with the main intent of converting them to Christianity, which was as important as technology in changing native knowledges.“ (s. 97–98 originálu)

„Kněží věnovali mnoho úsilí převádění indiánských jazyků do písemné formy, aby domorodým Američanům umožnili číst slovo Boží a nechat se jím proměnit.

Činili tak především proto, aby indiány obrátili na křesťanství. To hrálo při proměně indiánských systémů vědění stejně důležitou roli jako technologie.“ (s. 19 překladu)

3.2 Syntaktické problémy

Jak bylo řečeno výše (viz 2.2.4), v angličtině snadno dochází k řetězení slov. Věty tak často bývají sémanticky hutné, přestože jejich syntax nemusí být jinak zvlášť komplikovaná. Pro překlad z toho vyplývá několik problémů. V první řadě takovéto kombinace slov někdy umožňují více interpretací, není tedy vždy snadné nalézt jednoznačný význam.

(10) „Though they might adopt metal hoes to work their fields, Cherokee women could still understand that the story of Selu, the corn mother, **encompassed many layers of meaning and association between corn and human life.**“ (s. 99 originálu)

„Ačkoli začaly čerokijské ženy okopávat pole železnou motykou, stále chápaly, že příběh o matce kukuřice Selu **zahrnuje mnoho úrovní významu a vyjadřuje sepětí kukuřice s člověkem; ...**“ (s. 21 překladu)

Ze struktury této věty není na první pohled zcela jasné, zda se *life* váže ke slovům *corn* i *human*, nebo jen k druhému z nich, a zda se *layers* vztahuje pouze k *meaning*, nebo i k *association*. Ke správnému pochopení významu musí tedy dopomoci znalost kontextu.

Mimoto anglické řazení slov umožňuje značnou vágnost některých výrazů (Knittlová 210: 160), což v češtině není možné udržet. Často je tedy nutné význam zúžit a sdělení specifikovat, čímž dochází k intelektualizaci i narůstání délky textu.

(11) „Fully 75 percent of the Mississippian mound sites analyzed by scholars also **feature one or more solar alignments**, and some **showed equinoctial and stellar sightings** (most often of Vega and Sirius).“ (s. 93 originálu)

„**Jednu či více skupin mohyl, které umožňují zaměřovat pozice Slunce**, vědci našli v celých 75 procentech zkoumaných mississippských komplexů. **V některých komplexech je možno zaměřit i polohy hvězd**, nejčastěji Vegy a Siria, **a postavení Slunce při rovnodennosti...**“ (s. 13 překladu)

V zájmu zachování srozumitelnosti jsou v překladu mnohem explicitněji vyjádřeny anglické předměty rozvíte přívlastkem, což mimo jiné vyžadovalo bedlivé seznámení s popisovanou skutečností, aby nedošlo k dezinterpretaci. Explicitně bylo často nutno vyjádřit obsah i různých elips, které se v textu vyskytovaly. Při překladu následujícího úryvku bylo například třeba nějakým způsobem uvést informaci o matce kukuřice.

(12) „In the Cherokee story, Selu, the mother, and her husband, the hunter Kintuah, have two sons.“ (s. 90 originálu)

„V čerokíjském příběhu **vystupuje** matka Selu, která má se svým mužem, lovcem Kintuahem, dva syny.“ (s. 11 překladu)

Velké množství přívlastků a příslovečných určení vyžaduje časté užívání vedlejších vět v češtině. Přestože v odborném textu není komplikovanější syntax překážkou, je nutné dbát na to, aby sdělení zůstalo přehledné a srozumitelné. Někdy tedy bylo třeba věty rozdělit či rozčlenit jiným způsobem. V následujícím úryvku se například věta jednoduchá změnila v souvětí o dvou větách hlavních a jedné vedlejší, následující věta je pak rozdělena na dvě.

(13) „Astronomical knowledge continues to be used in the timing of elements of the Girls' Puberty Ceremony in the contemporary Mescalero Apache tribe. The main singer in the ceremony times the final song of the ceremony to end exactly at sunrise by watching the rotation of the stars of the Big Dipper through the smokehole of the tipi in which the ceremony is held.“ (s. 92 originálu)

„Astronomické znalosti stále využívají dnešní Apači Meskalerové, aby rozvrhli konání obřadu, při němž dívky vstupují do dospělosti. Hlavní pěvec neustále sleduje kouřovým otvorem týpí otáčející se souhvězdí Velkého vozu; naplánuje díky tomu poslední zpěv tak, aby skončil přesně při východu Slunce.“ (s. 13 překladu)

3.3 Kulturní neekvivalence

Jak tvrdí Levý (1983: 95), překlad je hybridní útvar, v němž dochází k napětí mezi prostředím původního příjemce a prostředím příjemce překladu. Je tedy třeba brát v úvahu rozdílné presupozice příjemců a snažit se napětí vyrovnávat. V našem případě se jedná o text převážně vědeckého charakteru, od čtenáře jsou vyžadovány především antropologické a etnologické znalosti a zacílení na konkrétní kulturu není zásadní, problémy na této rovině tedy nebyly příliš komplikované. Na obsahové rovině mezi ně patří především odkazování na osobnosti, popis míst a kulturní reálie. Autorka například nepovažuje za nutné vysvětlovat, kdo byli Peter Minuit či John Winthrop, protože se jedná o známé postavy amerických dějin. Českému čtenáři ovšem pravděpodobně známé nebudou, pouhé jméno pro něj tedy nenese žádnou sémantickou informaci. Je tudíž vhodné skutečnost nějakým způsobem přiblížit, buď pomocí vnitřní vysvětlivky přímo v textu, nebo v poznámce. Rozhodla jsem se pro první způsob, protože jsem nepovažovala za nutné poskytovat příliš detailní doplnění, vysvětlivky

tedy byly poměrně krátké. Vyčleněné poznámky by navíc mohly text, který již obsahuje mnoho odkazů na literaturu, činit nepřehledným.

(14) „The image of Peter Minuet purchasing the island of Manhattan from the Indians for \$24 worth of beads and trinkets is part of the mythology of American culture.“ (s. 87 originálu)

„Představa, že **Holand'an** Peter Minuit koupil od Indiánů ostrov Manhattan za korálky a jiné cetky v hodnotě 24 dolarů, patří mezi americké kulturní mýty.“ (s. 7 překladu)

(15) „John Winthrop in 1634 wrote that the natives around Boston ....“ (s. 88 originálu)

„Roku 1634 napsal John Winthrop, **guvernér kolonie Massachusetts**, že indiáni v okolí Bostonu...“ (s. 9 překladu)

Podobná situace nastávala při popisu některých míst, především v případech, kdy má čtenář originálu získat obecné povědomí o tom, kde se dané místo nachází. Při překladu těchto pasáží bylo cílem zachovat stejnou funkci, někdy byl tedy zvolen překlad méně podrobný či naopak explicitnější. Vycházela jsem z toho, že pokud hrozí, že čtenáři popis nepomůže něco si představit, má smysl jej zjednodušit. Nesmí mu to však zabránit v případném nalezení místa na mapě či v jiných zdrojích. Z *Toltec Mounds site in central Arkansas* (s. 92) se tak například stává „arkansaský mohylový komplex Toltec“. Další příklady:

(16) „Similar spacing and solstice alignments have been found for 28 mound sites in the **lower Mississippi River valley**. At Cahokia, the great mound complex **across the Mississippi River from St. Louis**, the module was ‘extended in magnitude out to 22 times and even 44 times‘.” (s. 92–23 originálu)

„Podobné rozložení, orientované podle slunovratů, bylo zjištěno u dvaceti osmi mohylových komplexů **v oblasti dolního toku Mississippi**. V rozsáhlém centru Cahokia **východně od města St. Louis** odpovídají vzdálenosti 22 či dokonce 44násobku modulu.“ (s. 13 překladu)

(17) „**Fajada Butte, near the Pueblo ruins in Chaco Canyon, New Mexico**, is one such site. There, a spiral carved into a rock face is exactly bisected by a dagger of light on the day of the summer solstice.“ (s. 91 originálu)

„Jeden takový záznam je možno spatřit na úbočí **stolové hory Fajada Butte, nacházející se v kaňonu Chaco v Novém Mexiku**. Ve skalní stěně je vytesána spirála, již v den letního slunovratu půlí ‚sluneční dýka‘, paprsek pronikající štěrbinou ve skále.“ (s. 12 překladu)

Méně jednoznačné bylo rozhodování, když se jednalo o kulturní reálii. Někdy jsem opět použila vnitřní vysvětlivku:

(18) „European goods were fully adopted into the **potlatch ceremony** on the Northwest Coast. Daniel Cramner, who hosted a great Kwakiutl potlatch in 1921, gave cash, gas boats, and pool tables to two chiefs, commenting ‘It hurt them.’“ (s. 96 originálu)

„Evropské zboží se také stalo nedílnou součástí **společenské** slavnosti potlač (**spojené s rozdáváním darů**), charakteristickou pro Severozápadní pobřeží Ameriky. Pořadatel velkého potlače Kwakiutlů v roce 1921, Daniel Cramner, dal dvěma náčelníkům peníze, motorové čluny a kulečnickové stoly. Tím je, podle jeho vlastních slov, ranil.“ (s. 17 překladu)

Informaci o potlači jsem považovala za natolik zásadní, že výhody podrobného vysvětlení jsem vyhodnotila jako větší než nevýhody spojené s narůstáním textu a zesložitěním struktury věty. Při použití stručnější vysvětlivky by hrozilo, že čtenář nebude vědět, v čem slavnost spočívá, a unikne mu tak souvislost mezi první a druhou větou.

Jinak jsem uvažovala při překladu *the United States Pharmacopeia*. Pod tímto názvem by si český příjemce pravděpodobně nic nepředstavil, bylo tedy třeba jej přiblížit. Pojmenovaná skutečnost však není pro samotné téma textu tolik důležitá a příklad, ve kterém se vyskytuje, slouží hlavně k dokreslení, rozhodla jsem se ji tedy pouze vysvětlit a nezachovat původní název, abych text v tomto případě zbytečně nerozšiřovala.

(19) „A number of plants used by American Indians have been listed in **the United States Pharmacopeia**...“ (s. 97 originálu)

„Mnoho rostlin využívaných indiány bylo zaneseno i do **oficiálního lékopisu Spojených států**.“ (s. 19 překladu)

Jednou jsem se v podobném případě uchýlila ke zobecnění:

(20) „**Priests and ministers** labored to reduce Indian languages to written form so that native people could read the word of God and be transformed by it.“ (s. 97 originálu)

„**Kněží** věnovali mnoho úsilí převádění indiánských jazyků do písemné formy, aby domorodým Američanům umožnili číst slovo Boží a nechat se jím proměnit.“ (s. 19 překladu)

Výrazy *priest* – „one authorized to perform the sacred rites of a religion especially as a mediatory agent between humans and God; *specifically* : an Anglican, Eastern Orthodox, or Roman Catholic clergyman ranking below a bishop and above a deacon“ a *minister* – „*a* : one officiating or assisting the officiant in church worship *b* : a clergyman especially of a Protestant communion“ (Merriam-Webster 2012) jsou do určité míry synonymní. Rozdíl spočívá především v tom, o který proud Křesťanství se jedná. Pro zachování původní odstíněnosti významů by bylo třeba obojí vysvětlit. Informace však není pro překládaný článek zásadní, takže jsem za vhodnější považovala její ztrátu než zatěžování textu dodatečným vysvětlováním. Rozhodla jsem se tedy zahrnout oba výrazy pod obecnější označení „kněží“.

Orientace na čtenáře originálu je nejpatrnější v pasážích, kde autorka hovoří o kulturních stereotypch (viz 2.1.2.). Zde musí překladatel rozhodnout, zda zachová cizí prvek, či překlad lokalizuje (Levý 1983: 112–113). V našem případě by lokalizace znamenala, že by překlad pojednával o tom, jak je problematika indiánů vnímána veřejností ne v americkém, ale v českém prostředí. To by však byl neúnosně velký zásah do textu, který je v útvaru převážně vědeckého stylu nevhodné. Použila jsem tedy dokumentární postup a zachovala orientaci na americké prostředí. Např. viz (15).

S odlišnými presupozicemi však bylo třeba operovat nejen na rovině obsahu, ale i na úrovni formy. Poměrně zásadní je rozdílný postoj uživatelů výchozího a cílového jazyka k opakování slov. Zatímco v angličtině vysoká míra opakování nevadí, v češtině je považována za stylisticky neobratnou (Bečka 1992: 45–47). Nároky na vědecký text nejsou sice v tomto ohledu tak vysoké, v útvarech populárně naučného stylu je však opakování spíše nežádoucí. Mimoto by neodpovídalo stylistickému nasazení textu originálu. Bylo tedy třeba najít únosnou míru, k čemuž jsem využívala různých postupů.

(21) „Although Indians were generally terrified by **guns** in their first encounters, they soon learned their usefulness in hunting and warfare. Indians in New England also learned quickly to mold bullets and sharpen the flints of their **weapons**. They could replace broken stocks and salvage parts from damaged **weapons**, but repairing mechanisms and metal parts of **guns** was

generally beyond their skill, and for those purposes they relied on blacksmiths (Malone, 1993: 45, 95). **Guns** also took their place in some native systems of thought. The report of the **gun** was analogous to the sound of thunder, which was in turn associated with rain, fertility, crops, and renewal. The Cherokee integrated **guns** into their Green Corn Ceremony. Frank Speck reported that in the 1930s, men carried **guns** during the ceremony and fired them at periodic intervals.“ (s. 95 originálu)

„Při prvním setkání s **puškami** se indiáni obvykle vyděsili, brzy však zjistili, že při lovu či ve válce jsou užitečné. Obyvatelé Nové Anglie se také rychle naučili tvarovat kulky a brousit na svých **mušketách** křesadla, dokázali vyměnit zlomenou pažbu a zachovat součástky z rozbité **zbraně**. Opravit porouchané zařízení či kovové části **pušek** však bylo nad jejich síly, takže museli spoléhat na bílé kováře (Malone, 1993: 45, 95). **Palné zbraně** vstoupily i do systému myšlení některých kmenů; výstřel zněl podobně jako zvuk hromu, spojovaný s deštěm, plodností, úrodou a obnovou. U Čerokijů **pušky** našly využití při tanci zelené kukuřice. Podle svědectví Franka Specka doprovázeli čerokijští muži obřad v roce 1930 pravidelnými salvami; výstřel se stal zdrojem duchovní síly hromu a deště (Speck and Broom, 1983: 47)“ (s. 16 překladu)

Úryvek ukazuje snahu najít co nejvyšší počet alespoň částečných synonym, takže zatímco v originálu se vyskytují dvě, v překladu byla použita čtyři. Jejich význam však není vždy stejně široký, je tedy třeba dbát na to, aby nedošlo k dezinterpretaci sémantické informace obsažené v původním textu. Dalším způsobem, jak zamezit opakování, je využití elipsy a spoléhání na kontext. *Report of the gun* je tak přeloženo pouze jako „výstřel“.

Mimoto je možné zamezit v překladu opakování výrazu pomocí anaforického odkazování, jako například zde:

(22) „The Mi'kmaq in Nova Scotia began to use them not only for cooking (analogy) but in their burial practices (metaphor). In some cases **kettles** were flattened to line the floor of a grave, and in some graves they were used to hold offerings. In some, **kettles** were found broken or slashed with an axe to ceremonially kill them so they could accompany the spirit of the deceased.“ (s. 89 originálu)

„Mikmakové v Novém Skotsku je nepoužívali jen na přípravu pokrmů (analogie), ale nově také při pohřbívání (metafora). V některých případech **nádoby** sloužily na uskladnění darů, jindy byly zploštěny a hrob jimi byl vydlážděn. V některých hrobech byly nalezeny rozbité či

roztříštěné sekerou. Mikmakové je obřadně zabili a vyslali na cestu s duchem zemřelého.“ (s. 10 překladu)

Bylo také třeba vzít na vědomí, čeština méně často než angličtina užívá pasiva a častěji vyjadřuje konatele. Vědecký styl sice tíhne k pasivním konstrukcím s neurčitým všeobecným konatelem i v češtině, je zde však sklon zachovávat rovnováhu mezi vyjadřováním osobním a neosobním. 1. osoba plurálu se přitom nevnímá jako neobvyklá (Knittlová 2010: 151). Používala jsem ji tedy častěji než originál. Pokud to bylo stylisticky vhodné, uchýlila jsem se v některých případech ke specifikaci konatele.

(23) „Magnetism **was understood** as an invisible fluid that acted between objects.“ (s. 98 originálu)

„Magnetismus **si vědci vysvětlovali** působením neviditelného fluida mezi předměty.“ (s. 20 překladu)

(24) „They did not, however, automatically accept all the trade goods **they were offered**.“
(s. 94 originálu)

„Nepřijímali však bez rozmyslu všechno, co **jim bílí obchodníci nabízeli**.“ (s. 15 překladu)

3.4 Intertextovost

Vzhledem k tomu, že článek do velké míry spočívá v usouvztažňování informací nabytých z jiných textů, nachází se v něm značné množství citací a odkazů na jiné práce, které je často nutné vzít v úvahu, aby bylo možno sdělení správně pochopit. Nejjednodušší způsob, jak citaci přeložit, je přejmout ji z vydaného překladu textu, z nějž pochází. Autorka však velmi často cituje dokumenty v našem prostředí neznámé. Dohledat existující překlad se podařilo jen v jednom případě, a i ten byl značně problematický. Nejednalo se totiž o přímou citaci, ale spíše o aluzi. Výraz *good to think with*, který autorka používá ve větě „And if we find a bead ‘good to think with,’ so too can we apply its insights to kettles, guns, horses, and the myriad other objects that lie at the nexus of intercultural trade and imagination.“ (s. 88) je anglický překlad spojení *bon à penser*, který uvádí Lévi-Strauss ve své knize *Totémisme aujourd’hui* při zkoumání přístupu kultur k totemovým zvířatům. Slouží zde jako protiklad k

bon à manger, tedy „dobrý k jídlu.“ (Leach 2006) Autorka předpokládá, že příjemce článku jej pozná a vybaví si původní kontext. Lévi-Straussova kniha je přeložena i do češtiny (jako jediný ze zdrojů citovaných v článku), také u nás je tedy známá a lze předpokládat, že aluzi pozná i český příjemce z antropologického prostředí. Rozhodla jsem se ji tedy zachovat a použít překlad Zdeňka Justoně „vhodné k myšlení“ (Lévi-Strauss 2001: 97).

Specifický problém nastal při překladu citace Johna Winthropa. Ta pochází z dopisu napsaného roku 1634 (Pearce 1988: 19), ačkoli autorka jej cituje odjinud, roli tedy hraje časový faktor. Existující překlad do češtiny se nepodařilo dohledat, nebylo tudíž možné postupovat stejně jako v předchozím případě. Při samotném překladu bylo třeba zvolit postup aktualizace, nebo historizace. S ohledem na to, že se jedná o necelou jednu větu, která v článku Kidwellové slouží především k dokreslení toho, jak kolonizátoři přemýšleli, rozhodla jsem se ji neaktualizovat. Historizaci jsem provedla pouze v náznamech. Nepodařilo se mi najít variantu, která by umožňovala inverzní slovosled, použila jsem tedy především archaické a knižní lexikum:

(25) „John Winthrop in 1634 wrote that the natives around Boston ‘...are neere all dead of the small Poxe, so as the Lord hathe cleared our title to what we possess...‘ ” (s. 88–89 originálu)

„Roku 1634 napsal John Winthrop, guvernér kolonie Massachusetts, že indiáni v okolí Bostonu **takměř docela zašli na neštovice, neboť Pán dokázal náš nárok na to, co nám náleží...**“ (s. 9 překladu)

Společnou vlastností citací v článku je, že jsou obvykle velmi krátké a zbavené originálního kontextu, kvůli čemuž bylo často komplikované jim dostatečně porozumět. Bylo tedy třeba dohledat díla, z nichž pochází, nebo alespoň bezprostřední kontext (což se ovšem ne vždy podařilo). Podobný postup vyžadoval i překlad pasáží, kde autorka z cizího textu přímo necituje, ale reprodukuje informaci v něm obsaženou.

Jedna velmi krátká citace, která opět sloužila spíše k dokreslení a větší dynamičnosti, byla s přihlédnutím k žánrově-stylistickým konvencím v oblasti českých a anglických vědeckých a populárně naučných textů převedena do nepřímé řeči:

(26) „Daniel Cramner, who hosted a great Kwakiutl potlatch in 1921, gave cash, gas boats, and pool tables to two chiefs, **commenting ‘It hurt them’.**” (s. 96 originálu)

„Pořadatel velkého potlače Kwakiutlů v roce 1921, Daniel Cramner, dal dvěma náčelníkům peníze, motorové čluny a kulečnickové stoly. **Tím je, podle jeho vlastních slov, ranil.**“
(s. 17 překladu)

3.5 Další problémy

Na tomto místě bych se chtěla zmínit o problémech, které svou povahou nepatří do žádné z předchozích kapitol. První z nich je sémantický a vyžadoval rozsáhlou rešerši v literatuře i konzultace s odborníky. V příběhu o vzniku kukuřice se vyskytuje pasáž: „The brothers kill her, but they clear only seven small spaces, and they drag her body around them only twice. Thus, corn grows only in some places, and Cherokees work their fields only twice (Mooney, 1982: 242–5).“ (s. 91) Poslední část sdělení, „Cherokees work their fields only twice“, umožňuje dvě interpretace. První možnost je, že Čerokiové pěstují kukuřici ve dvou cyklech během jednoho roku. Podle druhé interpretace osévají jedno pole jen dvakrát po sobě a potom se přesunou na jiné, ať už proto, že první pole přestane být úrodné, nebo proto, že chtějí půdu šetřit.

Text, ze kterého čerpala autorka, ani jiné dostupné verze příběhu však neobjasňují, který význam je správný. Formulace v původním textu (v dostupném vydání) zní takto: „But instead of dragging her body seven times across the ground they dragged it over only twice, which is the reason the Indians still work their crop but twice.“ (Mooney 1992: 245) Stejnou formulaci lze nalézt i v dalších verzích, nalezených na internetu, protože obvykle čerpají ze stejného zdroje. Jedna z verzí nicméně poukazuje na to, že platit by mohla být první interpretace: „The boys, however, only cleared a few spots and they only dragged her body over it twice, which is why corn only grows in certain places on the earth. They did sit up all night, though, and in the morning the corn was grown, and still it is grown today, although now it takes half a year.“ (The Story of Corn and Medicine 2000).

Většina dotázaných odborníků se naopak klonila k druhé interpretaci, avšak nikdo z nich to jednoznačně netvrdil a Ing. Olga Leuner z Katedry tropických a subtropických plodin a agrolesnictví Institutu tropů a subtropů ČZU potvrdila, že první interpretace je možná, tedy že v Severní Karolině, kde se Čerokiové především vyskytovali, může kukuřice skutečně být pěstována ve dvou cyklech. To tvrdí i článek na webu *North Carolina Office of Archives & History* (An account of the Indians of North Carolina 2000). Z toho důvodu jsem se přiklonila k první interpretaci, pokud by však překlad měl být vydán, pravděpodobně by

bylo třeba řešení ověřit u nějakého zahraničního antropologa specializovaného konkrétně na Čerokie.

Druhý problém se týkal porozumění pojmu „descriptive and analytical hierarchy“, jenž se vyskytuje v této pasáži: „At one point in his fieldwork among the Ojibwa, A. Irving Hallowell asked an old man: “Are *all* the stones we see about us here alive?” The man reflected a while and answered, “No! But *some* are.” The question and the answer epitomize a crucial distinction between native and Western systems of knowledge. Hallowell was trying to establish a linguistic category, a place for a word in a descriptive and analytical hierarchy. For the old man, *some* stones were important, for they had the potential to *act* (Hallowell, 1976: 362–363).“ (s. 88)

Spojení jsem v této formě vůbec nenalezla v korpusech (Davies 2008; Davies 2011). Ani samotné *pojmy analytical hierarchy* a *descriptive hierarchy* se mi nepodařilo dohledat v žádném slovníku. Jediná definice pojmu *descriptive hierarchy*, kterou považuji za relevantní pro tento případ, zní takto: „hierarchie popisu (angl. descriptive hierarchy) – představa, že podněty jsou interně reprezentovány různou mírou podrobnosti (a případně i nalezených souvislostí) – např. jednotlivé hrany/rohy krychle. Viz též mentální reprezentace, reprezentace.“ (Výkladový slovník 2009) Pojem *analytical hierarchy* či *analytic hierarchy* se obvykle vyskytoval pouze v oblasti matematiky či matematické logiky, kde označuje aritmetickou hierarchii druhého řádu (Analytic hierarchy [2003]). Co se týče lingvistického kontextu, vodítko neposkytly ani publikace Clauda Hagège *Člověk a řeč* a *Dějiny lingvistiky* Jiřího Černého. Černý sice hovoří o „vícerovinovém popisu jazyka“ (Černý 1996: 238), není však jisté, zda to může odpovídat tomu, co má na mysli Kidwellová. Z toho důvodu jsem se rozhodla uchýlit se ke generalizaci a příslušnou větu jsem přeložila takto: „Hallowell se snažil vytvořit lingvistickou kategorii a **začlenit slovo do hierarchicky strukturovaného systému**, zatímco odžibvejský stařec přikládal význam jen některým kamenům; těm, které jsou schopny jednat...“ (s. 8 překladu). Jsem si vědoma toho, že zde dochází k významové ztrátě a jedná se tedy o negativní posun, avšak nepodařilo se mi nalézt žádné jiné řešení, při kterém by informace zůstala pro čtenáře srozumitelná.

Poslední záležitost, o které tato kapitola pojedná, se týká pravopisu. V článku se mnohokrát vyskytují astronomické názvy (*sun, moon, Venus, Rigel...*). První dva pojmy jsou vždy psány s malým počátečním písmenem, názvy hvězd vždy s velkým. V češtině se podle Jazykové příručky Ústavu pro jazyk český píše v takových případech velké písmeno jen tehdy, když se jedná o hvězdářské termíny, jinak se píše malé, přičemž je třeba počítat s kolísáním (Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR 2008). Jaký význam tato slova mají

v překládaném textu, je často těžké rozeznat, protože článek často poukazuje na sepětí astronomického a náboženského či mystického pohledu indiánů na nebeské úkazy. Většinou by bylo možné připsat pojmům astronomický význam a psát je tedy s velkým písmenem. Aby nedocházelo ke střídání pravopisných forem jednotlivých slov na krátkých úsecích, jsou v překladu vždy používána velká písmena, i když se někdy jedná o hraniční případy (jako např. ve druhé větě prvního souvětí úryvku): „Součástí kodexu a dalším důkazem, že Mayové měli o vztahu mezi cestou **Slunce** a **Měsíce** po noční obloze pokročilé znalosti, je tabulka předpovědí zatmění **Měsíce** (Aveni, 1980, s. 189–90). Jako trvalé záznamy pozorování slouží i astronomicky orientované stavby. Okna věže Caracol v mayském centru Chichén Itzá, které bylo obýváno kolem roku 800 n. l., směřují k bodům nejsevernějšího a nejjihuějšího heliaktického východu Venuše a k místu, kde v době jarního slunovratu odchází z oblohy Plejády (Aveni, 1980, s. 261–262, 264–266).“ (s. 14 překladu)

4. Metoda překladu

Podle Jiřího Levého (1983: 51) se proces vytváření překladu dělí na tři části: pochopení předlohy, interpretace předlohy a přestylizování předlohy. Při interpretaci je třeba vytvořit si překladatelskou koncepci a na jejím základě zvolit metodu překladu.

K textu a jeho překladu jsem tedy přistupovala na základě analýzy originálu. Vzhledem k tomu, že článek spadá převážně do vědeckého stylu, hlavním cílem bylo zachování informativní funkce s ohledem na cílového příjemce překladu. Konativní funkce byla proto zachovávána do takové míry, aby to nevyžadovalo silné zásahy do tematické struktury textu.

Řešení překladatelských problémů byla volena tak, aby bylo čtenáři překladu předáno co největší množství relevantních informací obsažených v originálu dostatečně jasným a srozumitelným způsobem, v rámci čehož docházelo v některých případech k intelektualizaci. Brala jsem ohled na to očekávání, se kterým příjemce k četbě takového typu textu přistupuje, a zároveň jsem se snažila zachovávat styl autorky a zamezit interferencím původního jazyka. Jako paralelní český text pro ověřování žánrově stylistických konvencí jsem použila především publikaci Svatavy Rakové *Víra, rasa a etnicita v koloniální Americe*, která se článku Kidwellové přibližuje svou funkcí a mírou odbornosti a zároveň pojednává o podobné tematické oblasti.

5. Typologie posunů

V této kapitole budou charakterizovány posuny, ke kterým při překladu docházelo, podle rozdělení A. Popoviče (1983). Relevantní k posouzení jsou v tomto textu čtyři z nich: konstitutivní, individuální, tematický a negativní.

Konstitutivní posun je nevyhnutelný; dochází k němu v důsledku rozdílnosti výstavby, jazykové a stylistické normy dvou jazyků (Popovič 1983: 197). Individuální posun je naopak projevem individuálních sklonů překladatele, vzniká ze stereotypnosti překladatelských řešení, uplatňování určité metody a tvořivého subjektu. Je to vědomý posun, který vychází z idiolektu překladatele a je projevem překladatelovy poetiky. Hranice mezi konstitutivním a individuálním posunem však není zcela jednoznačně určená. Některé typy individuálního posunu se kloní k posunu konstitutivnímu, což je odůvodněné stylistickým, sémantickým a estetickým pozadím a cílem literárního komunikátu (179–178).

Tematický posun se projevuje na úrovni tematické výstavby díla. Favorizuje konotaci na úkor denotace. Jedná se o nahrazení cizího prvku domácím, posun od zvláštního ke všeobecnému (201).

Negativní posun se projevuje v makrostruktuře textu; jedná se o neadekvátní řešení ideově-estetických zvláštností originálu v překladu a vzniká v důsledku nepochopení jazykové organizace výchozího textu, autorovy interpretace skutečnosti či zanedbávání celistvosti komunikačního procesu (201). Takového posunu je tedy třeba se vyvarovat.

Následující část si neklade za úkol podat vyčerpávající rozbor jednotlivých případů posunů, ale spíše zmínit, k jakým tendencím dochází, popsat změny oproti originálu, které nebyly zmíněny v předchozí kapitole, a uvést příklady.

5.1 Konstitutivní posuny

Již z definice je zřejmé, že k tomuto typu posunu dochází v každém textu velmi často, proto budou následující příklady sloužit spíše pro ilustraci.

Některé změny vznikaly z toho, že nějaký prostředek, který se používá v jazyce originálu, v cílovém jazyce neexistuje. Zde bylo například *plusquamperfectum* přeloženo

préteritem s pomocí lexikálního prostředku (příslovce „již“), protože v moderní češtině je plusquamperfektum příznakové (Grepl a Karlík: 317):

(27) „...what **had happened** before must surely happen again.“ (s. 94 originálu)

„...co se **již** někdy **stalo**, musí se nutně stát zas.“ (s. 15 překladu)

K rozsáhlým posunům docházelo ve větné stavbě. Důvodem mimo jiné bylo, že text originálu obsahuje mnoho jmenných konstrukcí a polovětných vazeb, které pro češtinu nejsou typické. V následující větě tak byla jmenná konstrukce s neplnovýznamovým slovesem převedena slovesem plnovýznamovým a vedlejší větou.

(28) „Europeans, of course, **had their own belief in the power of the word of God** to transform Indians into Christians.“ (s. 98 originálu)

„Evropané zase samozřejmě **věřili, že Boží slovo má moc** udělat z indiánů křesťany...“ (s. 19 překladu)

Ke změnám větné stavby a slovosledu docházelo i v zájmu výpovědní větné perspektivy, která v češtině závisí především na slovosledu. V takových případech často zároveň dochází i k posunům spíše individuálním.

(29) „Although Sahlins maintains that the more things remain the same, the more they change, in many cases systems of knowledge based on seasonal and religious cycles **coexist** with modern and changing technology.“ (s. 99 originálu)

„Ač Sahlins tvrdí, že čím více zůstávají věci stejné, tím více se mění, moderní měnící se technologie a kognitivní systémy založené na sezónních a náboženských cyklech mnohdy **existují společně**.“ (s. 21 překladu)

Čeština v tomto případě vyžadovala, aby překlad slovesa *coexist* stál v rématu, tedy na konci věty. Oba podměty se tudíž musely přesunout vedle sebe, před přísudek. Varianta, ve které by méně rozvitý podmět zůstal na druhém místě, jako je tomu v originále, by nebyla na první pohled srozumitelná, došlo tedy k výměně místa podmětů. Překlad slovesa „existují

společně“ namísto obvyklejšího „koexistují“ pak vyšel z individuálního rozhodnutí, že příliš krátká rematická část by v tomto případě neměla dostatečný důraz.

Z rozdílnosti mezi jazyky vzešly i některé případy konkretizace. Dělo se tak především v případech, kdy určitý výraz nemá jednoznačný protějšek. Autorka například často používá slovo *alignment*, označující člověkem vytvořené uspořádání prvků v krajině, které nějakým způsobem koresponduje s astronomickými úkazy nebo je umožňuje sledovat či předpovídat. Čeština však takovýmto označením nedisponuje, často tedy bylo třeba výraz konkretizovat:

(30) „... Indian people in North America also left permanent records of their knowledge in medicine wheels and **building alignments**.“ (s. 91 originálu)

„...trvalé záznamy svých vědomostí v podobě medicinových kol a **astronomicky orientovaných staveb** zanechali i obyvatelé Severní Ameriky.“ (s. 12 překladu)

(31) „Fully 75 percent of the Mississippian mound sites analyzed by scholars also feature one or more **solar alignments**...“ (s. 93 originálu)

„Jednu či více skupin mohyl, které umožňují zaměřovat pozice Slunce, vědci našli v celých 75 procentech zkoumaných mississippských komplexů.“ (s. 13 překladu)

Z podobných důvodů docházelo i ke generalizaci. V pasáži, která navazuje na výše uvedené příklady, se opět objevuje spojení se slovem *alignment*. Sémantická informace, kterou toto spojení nese, je v textu vyjádřena krátce před tím a zde se na ni pouze odkazuje, celé označení jsem tedy zobecnila:

(32) „Complex **alignments of massive mounds with solar phenomena** indicate...“ (s. 93 originálu)

„Komplexní astronomické uspořádání masivních staveb značí...“ (s. 14 překladu)

Tento jev je sice motivován rozdílností jazyků, pokud však jde o konkrétní řešení, roli hrají i individuální sklony překladatele. O dalších případech konkretizace a generalizace se tedy zmíním v následující kapitole.

5.2 Individuální posuny

Velké množství takovýchto posunů opět vyplývá z větné stavby originálu. V českém překladu nebylo možné zachovat stejnou kondenzovanost, jaká byla ve výchozím textu, zároveň ale bylo třeba docílit toho, aby se výsledný text snadno četl a byl plynulý. Začátek následujícího úryvku například bylo možné přeložit „pomocí záznamů pozorování...“, usoudila jsem však, že varianta se změnou podmětu bude stylisticky vhodnější:

(33) „**Using observational data** from the Danish astronomer Tycho Brahe, Johann Kepler determined the elliptical shape of planetary orbits.“ (s. 96 originálu)

„**Záznamy pozorování** pořízené dánským astronomem Tychem de Brahe **dovedly** Johanna Keplera ke zjištění, že planetární orbity mají eliptický tvar.“ (s. 18 překladu)

V určitých případech došlo ke změně větné stavby i pořadí vět proto, aby neutrpěla srozumitelnost sdělení. Informace o číselných hodnotách v následujícím úryvku se vztahuje k cyklu Venuše, kdyby však byla v češtině ponechána na stejném místě, mohl by příjemce zprvu nabýt mylného dojmu, že se týká tabulky s předpověďmi zatmění měsíce. Z toho důvodu jsem pasáž o Venuši od pasáže týkající se Měsíce zcela oddělila:

(34) „Dresden codex, a Mayan hieroglyphic text, described in mathematical notations the path of Venus in relation to the sun, its periods of appearance in the sky as the morning star and then the evening star, **and gave a table of lunar eclipse predictions,**
another indication of the sophistication with which the Maya realized the relationship between the sun and moon in their passage through the night sky. The numerical values in the table are mathematically consistent in recording the pattern of the 584-day solar cycle of Venus, but the dates of actual appearance and disappearance of the planet did not coincide with the math, and corrections (roughly equivalent to the leap year in the Gregorian calendar) were inserted in the tables...“ (s. 93 originálu)

„V Drážďanském kodexu, mayském hieroglyfickém textu, je pomocí matematické notace zaznamenána Venušina dráha ve vztahu ke Slunci a údaje o tom, kdy se tato planeta objevuje

na obloze jako jitřenka, a kdy jako večernice. Číselné hodnoty v tabulce konzistentně zachovávají její solární cyklus o délce 584 dnů, avšak data skutečného objevování a mizení planety z oblohy s výpočty nesouhlasila, takže byly do tabulek zaneseny opravy, přibližně odpovídající přechodnému roku v gregoriánském kalendáři. **Součástí kodexu a dalším důkazem, že Mayové měli o vztahu mezi cestou Slunce a Měsíce po noční obloze pokročilé znalosti, je tabulka předpovědí zatmění Měsíce...**“ (s. 14 překladu)

Někdy tímto způsobem dochází k intelektualizaci. Angličtina umožňuje značnou vágnost, kterou je v češtině možné udržet jen stěží, a i kdyby se podařilo ji zachovat, sdělení by nemuselo být dostatečně srozumitelné. Domnívám se, že v tomto typu textu, jehož primární funkcí je informovat, není takovýto posun nutně chybný, a zjasňování je menší vadou než nebezpečí, že příjemce informaci nepochopí či interpretuje nesprávně.

(35) „The importance of systematic observation of celestial bodies can be inferred from the **appearance of a standardized unit of measure in the alignment of mounds**. At the Toltec Mounds site in central Arkansas, **this standard (called the Toltec module) is 47.5 meters, and the 18 mounds in the complex and their surrounding embankment are spaced at various extensions of this basic unit. Two mounds are the primary reference points for the module** and are aligned to summer and winter solstices.“ (s. 92 originálu)

„Na význam systematického pozorování nebeských těles poukazuje i to, že **v uspořádání mohyl je možno nalézt ustálenou jednotku vzdálenosti**. Příkladem je arkansaský mohylový komplex Toltec, **tvořený osmnácti mohylami a valem, který je obklopuje. Dvě mohyly, orientované podle zimního a letního slunovratu, představují referenční body pro tzv. „toltecký modul“, míru o délce 47,5 metru. Další vyvýšeniny jsou rozmístěny tak, že jejich vzájemné vzdálenosti dosahují různých násobků základní jednotky.**“ (s. 13 ořeklady)

(36) „Wampum belts **carried in a physical sense** the sacred words that were **spoken** into them, and they thus became **records** of understandings and agreements.“ (s. 89 originálu)

„Do wampumových pásů pak **byla vetkávána** posvátná slova dohod či smluv, čímž se pásy se stávaly jejich **fyzickými nosiči.**“ (s. 8 překladu)

Ve výše uvedeném úryvku byl specifikován způsob, jakým se znění smluv do pásů fyzicky vkládalo. Překlad blíže textu, jako například „do pásů... se vpisovala posvátná slova,

která do nich byla řečena“ mi nepřipadal pro čtenáře, který problematiku wampumu nezná, dostatečně ilustrativní a srozumitelný.

K intelektualizaci přispívají v některých případech i explicitnější konektory, jako například v již komentovaném úryvku:

(37) „The numerical values in the table are mathematically consistent in recording the pattern of the 584-day solar cycle of Venus, but the dates of actual appearance and disappearance of the planet did not coincide with the math, **and** corrections (roughly equivalent to the leap year in the Gregorian calendar) were inserted in the tables...” (s. 93 originálu)

„Číselné hodnoty v tabulce konzistentně zachovávají její solární cyklus o délce 584 dnů, avšak data skutečného objevování a mizení planety z oblohy s výpočty nesouhlasila. Do tabulek byly **tudíž** zaneseny opravy, přibližně odpovídající přechodnému roku v gregoriánském kalendáři.“ (s. 14 překladu)

Vyskytly se i případy, kde v originále žádný lexikální konektor nebyl, usoudila jsem ale, že překlad by bez něj nebyl jasný a koheze mezi sděleními by nebyla dostatečná:

(38) „The basic Tsimshian understanding of the dance remained the same..“ (s. 92 originálu)

„Základní cimšjanské pojetí tance **však** zůstalo stejné...” (s. 9 překladu)

Mezi tento typ posunů je možno zařadit i používání vysvětlivek, které bylo zmíněno výše (viz 3.3.).

Je zřejmé, že tímto způsobem se text rozšiřoval a množství explicitně vyjádřených informací oproti originálu se zvyšovalo. Nastaly však i případy, kdy jsem informaci naopak vyjádřila implicitně či ji vynechala.

(39) „The Cherokee integrated guns into their Green Corn Ceremony. Frank Speck reported that in the 1930s, **men carried guns** during the ceremony **and fired them at periodic intervals**.“ (s. 95 originálu)

„U Čerokiů pušky našly využití při tanci zelené kukuřice. Podle svědectví Franka Specka **doprovázeli** ve 30. letech 20. století čerokijští muži obřad **pravidelnými salvami...**“ (s. 16 překladu)

Zde jsem například nepovažovala za důležité přímo uvádět, že Čerokiové při tanci měli pušky, protože tato skutečnost je zcela jasná z kontextu. Navíc se věta opět rozrůstá kvůli tomu, že čeština nemá stejně úsporný ekvivalent pro *1930s*. Z podobného důvodu jsem v následující pasáži nezopakovala informaci o analogii:

(40) „They often reasoned by analogy, adopting new goods when they recognized similarities to things that they already used. The Tsimshian on the Pacific Coast in the nineteenth century replaced deer hooves with brass thimbles on the fringes of dance aprons. **The analogy of hooves and thimbles lay in the rhythmic sound that accompanied the dance.**“ (s. 89 originálu)

„Často usuzovali na základě analogie a přejali nový předmět tehdy, když se podobal něčemu, co již používali. Cimšjané na Severozápadním pobřeží například v 19. století nahradili jelení paznehty na třásních svých tanečních zástěr mosaznými náprstky.

Analogie spočívá v tom, že obojí při tanci vydává rytmický zvuk.“ (s. 9 překladu)

Dále bych se opět chtěla vrátit k problematice konkretizace a generalizace. Již zmíněná vágnost vyjádření v originálu a vlastnost angličtiny umožňující opakování stejného slova na krátkém úseku mě často dovedla ke konkretizaci či generalizaci především ze stylistických důvodů. V prvním z následujících úryvků nastávají obě situace zároveň. Bylo třeba nalézt ekvivalent za obecný anglický výraz *ground* a ještě obecnější *small space*, a vyřešit opakování slova *ground*. S ohledem na kontext jsem první z výrazů jednou generalizovala jako „zem“ a poté konkretizovala („pole“). Druhý výraz jsem přeložila jako „záhonek“. (Použití dvou různých ekvivalentů za slovo *ground* a následné intelektualizaci, k níž dochází jejich propojením, by se dalo vyhnout použitím zájmena, v takovémto případě by se však nakupila zájmena zastupující různá jména.)

(41) „...and when she discovers that they know her secret, she tells them that they must clear the **ground** in front of the cabin, kill her, and drag her body seven times around the **ground**. The brothers kill her, but they clear only seven **small spaces**, and they drag her body around them only twice.“ (s. 91 originálu)

„... když Selu přijde na to, že její tajemství je odhaleno, nakáže synům, aby ji zabili, vyčistili **zem** před chýší a kolem vzniklého **pole** sedmkrát vláčeli její tělo. Bratři ji zabijí, připraví však jen sedm **záhonků** a obkrouží je matčiným tělem pouze dvakrát.“ (s. 11 překladu)

Dalším posunem, ke kterému v některých případech docházelo, byla stylistická nivelizace. Ta se objevovala tehdy, když se nepodařilo nalézt za nějaké vyjádření v originále dostatečně idiomatický či obrazný ekvivalent. Aby nedošlo k nivelizaci na úrovni celého textu, vlastnost pak byla redistribuována na jiném vhodném místě.

(42) „Initially amazed at the uses of axes, knives, and guns, Indians very quickly recognized the superiority of these items to their own tools and **put aside** their traditional implements **in favor** of these trade goods.“ (s. 94–95 originálu)

„Indiáni byli od počátku ohromeni přednostmi seker, nožů a palných zbraní. Velice rychle zjistili, že jsou tyto nástroje lepší než jejich vlastní, **a začali je upřednostňovat**.“ (s. 16 překladu)

V uvedeném úryvku jsem například nenašla vhodný ekvivalent za „put aside“ („odložili“ by bylo příliš hovorové), použitý překlad nezachovává stejnou míru obraznosti a je abstraktnější. Obraznost se však podařilo kompenzovat jinde:

(43) „Beads and trinkets (brass bells, mirrors, buttons) were only a small part of the complex of European trade goods introduced to native people.“ (s. 94 originálu)

„Korálky a další tretky (mosazné zvonky, zrcátka, knoflíky) jsou pouhým zlomkem všeho zboží, které Evropané do Ameriky přinesli.“ (s. 15 překladu)

Další příklad:

(44) „Yet Martin was right in thinking that the **complex interplay** of human beings and spiritual powers operating in the natural environment could help explain the adoption of European technology by Indian tribes.“ (s. 96 originálu)

„Martin si však správně myslel, že **vzájemné komplexní působení** lidských bytostí a duchovních sil v přírodě by mohlo pomoci vysvětlit, proč indiánské kmeny přejímaly evropskou technologii.“ (s. 17 překladu)

→

(45) „The sentiment is totally in keeping with the intent to shame or humiliate high-ranking guests in order to **establish one's own social privileges...**“ (s. 96 originálu)

„Tento postoj odráží záměr účastníka potlače zahanbit či pokořit vysoce postavené hosty, aby sám **stoupl na společenském žebříčku...**“ (s. 17 překladu)

5.3 Tematické posuny

Vzhledem k charakteru a funkci textu jsou posuny tohoto typu spíše nežádoucí. Více než u věcných reálií k nim docházelo především u kolokací, ke jsem v některých případech použila méně přesný ekvivalent, který jsem považovala za přirozenější pro češtinu:

(46) „A metaphor, however, is **deeply embedded in culture** because it depends on existing, shared assumptions about the nature of relationships between objects.“ (s. 89 originálu)

„Metafora **má** však **hluboké kulturní kořeny**, protože vychází z již existujících, sdílených představ o vztazích, které mezi věci panují.“ (s. 9 překladu)

(47) „The Mayan sense of history is connected to a calendar system that evolved over a long period of time, beginning probably with the Olmec culture that **flourished** from *ca.* 1500–600 BC, and that was capable of recording cycles of long duration...“ (s. 93 originálu)

„Mayské vnímání historie je spjato s kalendářním systémem, jehož dlouhý vývoj započal pravděpodobně v období 1500 – 600 př. n. l. Tehdy **prožívala svůj zlatý věk** kultura Olméků, schopných zaznamenávat dlouhé časové cykly...“ (s. 14 překladu)

(48) „...but repairing mechanisms and metal parts of guns was generally **beyond their skill**, and for those purposes they relied on blacksmiths...“ (s. 95 originálu)

„Opravit porouchané zařízení či kovové části pušek však obvykle bylo nad jejich síly, museli tudíž spoléhat na bílé kováře...“ (s. 16 překladu)

V jednom případě jsem záměrně kopírovala syntaktickou stavbu originálu. Jednalo se o krátkou citaci z jiného textu, který ovšem nebylo možné dohledat. Neměla jsem tedy přístup k originálnímu kontextu a musela jsem větu pojímat jako jednotku do jisté míry samostatnou (kontext, do kterého vstupovala v článku Kidwellové byl samozřejmě nápomocný, ale ne zcela). Abych se pak vyhla rozvolnění věty pomocí dvou vět vztahných, zachovala jsem atributivní vazbu:

(49) „Indians were not, however, uncritical consumers or unwary buyers. Malone (1993: 37) concludes that Indians were selective in their adoption of foreign products. ‘Favored goods usually satisfied functional or symbolic needs already existing in the aboriginal culture.’” (s. 95 originálu)

„Indiáni však nebyli nesoudnými spotřebiteli či neopatrnými kupci. Podle Malona (1993, s. 37) si cizí výrobky pečlivě vybírali: ‚Předměty, které přijímali, obvykle uspokojovaly praktické či symbolické potřeby v domorodé kultuře již existující.‘“ (s. 16 překladu)

O tematickém posunu můžeme hovořit i v případě již komentované náhrady *priests and ministers* výrazem „kněží“. Z podobného důvodu je pro *essay* v úvodu použit obecnější protějšek „práce“. *Essay* je typicky anglosaský útvar, pro který v češtině neexistuje jednoznačný ekvivalent (výraz „esej“ označuje něco jiného) a vysvětlení této realie by pro text nebylo nijak přínosné. Přesnějším označením je „pojednání“, avšak v příslušné pasáži se hodí použít slovo se stejným základem na jiném místě. V českém úzu je navíc zvykem v podobných situacích používat právě pojmenování „práce“.

(50) „This **essay** will reflect briefly on the relation between native and non-native systems of knowledge, examine some of the most important areas of Indian knowledge, and consider the nature of native adaptation.“ (s. 87 originálu)

„Tato **práce** stručně pojedná o vztahu mezi domorodými a evropskými kognitivními systémy, prozkoumá nejdůležitější oblasti vědění indiánů a zamyslí se nad povahou jejich adaptace.“ (s. 6 překladu)

Pravděpodobně nejmarkantnější tematickou změnou bylo sjednocení názvů kmenů Chippewa a Ojibwa pod pojmenování Odžibvejové. Z důvodů uvedených výše se však domnívám, že tento posun byl nezbytný pro to, aby český příjemce nebyl dezinformován.

Závěr

Cílem této práce bylo adekvátně převést do češtiny článek americké autorky C. S. Kidwellové, rozebrat problémy, které se při překladu naskytly a komentovat překladatelské posuny, ke kterým došlo.

Překlad článku se ukázal být mimořádně obtížným jak po stránce věcné, tak po stránce stylistické. Je třeba konstatovat, že se nepodařilo dodržet maximimimovou strategii, o které hovoří J. Levý (1971: 87).

Text ve velké míře zahrnuje reference na jiné texty z různých vědních odvětví – autorka často usouvztažňuje a komentuje informace z nich získané. Tato skutečnost, ve spojení s velice ekonomickým a do jisté míry vágním vyjadřováním v angličtině, byla důvodem k rozsáhlé rešerši jak v textech, ze kterých autorka vychází, tak v textech příbuzných. V mnoha případech bylo také nutno spolupracovat s odborníky. Konzultace v oblasti amerikanistiky mi laskavě poskytli prof. PhDr. Josef Opatrný, Dr., CSc., doc. PhDr. Markéta Křížová, Ph.D., Mgr. Zuzana Marie Kostičová, Ph.D., v oblasti etnologie a antropologie obecně doc. PhDr. František Vrhel, CSc. a problémy týkající se zemědělství jsem konzultovala především s Ing. Olgou Leuner.

Ekonomické vyjadřování originálu nezpůsobovalo těžkosti jen při porozumění, ale i při přestylizaci. Aby byla zachována srozumitelnost sdělení, docházelo někdy k rozšiřování textu a intelektualizaci. Věřím však, že se tak dělo v odůvodněných případech a že byl takovýto postup přínosný pro zachování hlavní, informativní funkce.

Bibliografie

Primární literatura

1. KIDWELL, Clara Sue. Native American Systems of Knowledge. In DELORIA, Philip J. a Neal SALISBURY. *A companion to American Indian history*. Malden: Blackwell, 2004, s. 87–102. ISBN 1-4051-2131-9.

Sekundární literatura

1. ABRAHÁMOVÁ, Jitka a Jitka BENEŠOVÁ. *Všeobecná encyklopedie ve čtyřech svazcích*. Praha: Nakladatelský dům OP, 1996, 700 s. ISBN 80-85841-17-1.
2. BEČKA, Josef Václav. *Česká stylistika*. Praha: Academia, 1992, 467 s. ISBN 80-200-0020-8.
3. ČERNÝ, Jiří. *Dějiny lingvistiky*. Olomouc: Votobia, 1996, 517 s. ISBN 80-85885-96-4.
4. DUŠKOVÁ, Libuše. *Mluvnice současné angličtiny na pozadí češtiny*. Praha: Academia, 2006, 673 s. ISBN 80-200-1413-6.
5. *Encyklopedický slovník*. Praha: Encyklopedický dům, 1993, 1253 s. ISBN 80-207-0438-8.
7. GREPL, Miroslav a Petr KARLÍK. *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Lidové noviny, 1995, 799 s. ISBN 80-7106-134-4.
8. HAGÈGE, Claude. *Člověk a řeč: lingvistický příspěvek k humanitním vědám*. Praha: Karolinum, 1998, 311 s. ISBN 80-7184-331-8.
9. KNITTLOVÁ, Dagmar. *K teorii i praxi překladu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2003, 215 s. ISBN 80-244-0143-6.
10. KNITTLOVÁ, Dagmar, Bronislava GRYGOVÁ a Jitka ZEHNALOVÁ. *Překlad a překládání*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2010, 291 s. ISBN 978-80-244-2428-6.
11. KRÁL, Václav. *Malý encyklopedický slovník*. Praha: Academia, 1972, 1455 s.
12. LÉVI-STRAUSS, Claude. *Totemismus dnes*. Praha: Dauphin, 2001, 124 s. ISBN 80-7272-007-4.
13. LEVÝ, Jiří a Miroslav ČERVENKA. *Bude literární věda exaktní vědou?: výběr studií*. Praha: Československý spisovatel, 1971, 459 s.

14. LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. Praha: Panorama, 1983, 396 s.
15. MALINA, Jaroslav. *Antropologický slovník: aneb co by mohl o člověku vědět každý člověk (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění)*. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2009, 303 s., ISBN 978-80-7204-560-0.
16. MISTRÍK, Jozef. *Štylistika*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1985, 584 s.
17. NORD, Christiane. *Text analysis in translation: theory, methodology, and didactic application of a model for translation-oriented text analysis*. Amsterdam: Rodopi, 1991, 250 s. ISBN 90-5183-311-3.
18. OPATRŇÝ, Josef. *Velká siouxska válka*. Praha: EPOCH, 2005, 298 s. ISBN 80-86328-76-7.
19. POPOVIČ, Anton. *Originál - preklad: Interpretačná terminológia*. Bratislava: Tatran, 1983, 362 s.
20. RAKOVÁ, Svatava. *Víra, rasa a etnicita v koloniální Americe*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005, 154 s. ISBN 80-7106-687-7.
21. ZELENÝ, Mislav. *Indiánská encyklopedie: Indiáni tří Amerik*. Praha: Albatros, 1994, 255 s. ISBN 80-00-00415-1.

Příručky a slovníky

1. ALLEN, R. *The Concise Oxford dictionary of current english*. Oxford: Clarendon Press, 1990, 1454 s. ISBN 0-19-861200-1.
2. *Anglicko-český, česko-anglický velký slovník: nejen pro překladatele*. Brno: Lingea, c2007, 1566 s. ISBN 978-80-87062-01-2.
3. ČERMÁK, František a Michal ŠULC. *Kolokace*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006, 452 s. ISBN 80-7106-863-2.
4. FILIPEC, Josef. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost: s Dodatkem Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy České republiky*. Praha: Academia, 2003, 647 s. ISBN 80-200-1080-7.
5. *Geografický místopisný slovník světa*. Praha: Academia, 1993, 924 s. ISBN 80-200-0445-9.
6. HAIŠ, Karel a Břetislav HODEK. *Velký anglicko-český slovník*. Praha: Academia, 1997, 1504 s. ISBN 80-85927-37-3.
7. HAVRÁNEK, Bohuslav. *Slovník spisovného jazyka českého*. Praha: Academia, 1971, 1079 s.

8. HUBINGER, Václav, Jiří POLIŠENSKÝ a František HONZÁK. *Národy celého světa*. Praha: Mladá fronta, 1985, 387 s.
9. KLÁPŠŤOVÁ, Kateřina a Čestmír KRÁTKÝ. *Encyklopedie bohů a mýtů předkolumbovské Ameriky: Mexiko a Střední Amerika*. Praha: Libri, 2001, 156 s. ISBN 80-7277-065-9.
10. KLÉGR, Aleš. *Tezaurus jazyka českého: slovník českých slov a frází souznačných, blízkých a příbuzných*. Praha: Lidové noviny, 2007, 1189 s. ISBN 978-80-7106-920-1.
11. KRAUS, Jiří. *Nový akademický slovník cizích slov A-Ž*. Praha: Academia, 2005, 879 s. ISBN 80-200-1351-2.
12. LEWIS, Norman. *The new Roget's thesaurus of the English language in dictionary form*. New York: Putnam's Sons, 1978, 552 s. ISBN 0-399-12679-1.
13. *Pravidla českého pravopisu: školní vydání*. Praha: Pansofia, 1993, 383 s. ISBN 80-901373-6-9.
14. QUIRK, Randolph a Sidney GREENBAUM. *A University grammar of english*. 9th impr. Harlow: Longman, 1973 1979, xi, 484 s. ISBN 0-582-55207-9.
15. SINCLAIR, John McHardy, Patrick HANKS, Rosamund MOON, Penny STOCK a Gwyneth FOX. *Collins Cobuild English language dictionary*. London: HarperCollins, 1987, 1703 s. ISBN 0-00-370023-2.
16. STANĚK, Vladimír. *Jak psát správně čárky: průvodce interpunkcí pro střední školy a veřejnost*. Praha: Fortuna, 1997, 85 s. ISBN 80-7168-473-2.
17. *Webster's encyclopedic unabridged dictionary of the English language*. New York: Gramercy, 1994, 1854 s. ISBN 0-517-11864-5.
18. *Zahradnický slovník naučný*. Vyd. 1. Praha: Ústav zemědělských a potravinářských informací, 2001, 673 s. ISBN 80-7271-075-3.

Internetové zdroje

1. About us. *Ho-Chunk Nation: People of the Big Voice* [online]. 2008 [cit. 2012-08-24]. Dostupné z: <http://www.ho-chunknation.com/AboutUs.aspx>
2. American Indian. PRINE PAULS, Elizabeth. *Encyclopaedia Britannica* [online]. 2012 [cit. 2012-08-23]. Dostupné z: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/405873/American-Indian>
3. An account of the Indians of North Carolina. *North Carolina Office of Archives and History* [online]. 2000 [cit. 2012-08-23]. Dostupné z: <http://www.ncpublications.com/colonial/Bookshelf/Natural/Indians1.htm>

4. Analytic hierarchy. *PlanetMath.org* [online]. [2003] [cit. 2012-08-24]. Dostupné z: <http://planetmath.org/encyclopedia/AnalyticHierarchy.html>
5. ANDERSON, Fred. [untitled]. *The Journal of American History* [online]. 1992, č. 3 [cit. 2012-08-24]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/2080823>
6. AN ENCYCLOPAEDIA BRITANNICA COMPANY. *Merriam-Webster* [online]. 2012 [cit. 2012-08-23]. Dostupné z: <http://www.merriam-webster.com/>
7. *An Introduction to North America's Native People: Mississippian Period* [online]. 2000 [cit. 2012-08-24]. Dostupné z: <http://www.cabrillo.edu/~crsmith/mississ.html>
8. BOLDIŠ, Petr. Bibliografické citace dokumentu podle CSN ISO 690 a CSN ISO 690-2: Část 1 – Citace: metodika a obecná pravidla. [online]. 2004 [cit. 2012-08-23]. Dostupné z: <http://www.boldis.cz/citace/citace1.pdf>
9. CALLOWAY, Colin G. *Dawnland Encounters: Indians and Europeans in Northern New England* [online]. 1991 [cit. 2012-08-24]. ISBN 0-87452-594-7. Dostupné z: http://books.google.cz/books?id=yJ-MZhD9QHAC&printsec=frontcover&vq=incantations&hl=cs&source=gbg_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false
10. ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA. *Katedra zoologie a rybářství* [online]. 2010 [cit. 2012-08-23]. Dostupné z: http://kzr.agrobiologie.cz/natural/data/datakava/seznam_poznavacka.pdf
11. Český lid. *Etnologický ústav Akademie věd České republiky, v.v.i.* [online]. 2012 [cit. 2012-06-18]. Dostupné z: http://eu.avcr.cz/Casopisy/cesky_lid/
12. Davies, Mark. The Corpus of Contemporary American English: 450 million words, 1990-present. [online]. 2008 [cit. 2012-06-18] Dostupný z WWW: <http://corpus.byu.edu/coca/>
13. Davies, Mark. *Google Books Corpus*. (Based on Google Books n-grams). [online]. 2008 [cit. 2012-06-18]. Dostupný z <http://googlebooks.byu.edu/>
14. Český národní korpus. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2010. Dostupný z: <http://www.korpus.cz>
15. DHU SHAPIRO, Anne a Inés TALAMANTEZ. The Mescalero Apache Girls' Puberty Ceremony: The Role of Music in Structuring Ritual Time. *Yearbook for Traditional Music* [online]. 1986, č. 18 [cit. 2012-08-24]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/768521>
16. *Elektronická mluvnice současné angličtiny: Libuše Dušková a kol.* [online]. 2006 [cit. 2012-08-23]. Dostupné z: <http://emsa.ff.cuni.cz/>
17. FARRISS, Nancy M. Remembering the Future, Anticipating the Past: History, Time, and Cosmology among the Maya of Yucatan. *Comparative Studies in Society and History* [online]. 1987, č. 29 [cit. 2012-08-24]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/179039>

18. FINLEY, Michael John. *The Dresden Codex* [online]. 2002 [cit. 2012-08-24]. Dostupné z: <http://www.bibliotecapleyades.net/ciencia/dresden/dresdencodex03.htm>
19. First people: The legends. *The Origin of Game and of Corn: A Cherokee legend* [online]. [200-?] [cit. 2012-08-23]. Dostupné z: <http://www.firstpeople.us/FP-Html-Legends/TheOriginoofGameandofCorn-Cherokee.html>
20. GIESE, Paula. *Lakota Star - Earth Maps and Tables* [online]. 1995 [cit. 2012-08-24]. Dostupné z: <http://www.kstrom.net/isk/stars/startabs.html#buttons>
21. HARKIN, Michael Eugene. *The Heiltsuks: dialogues of culture and history on the Northwest Coast* [online]. Lincoln: University of Nebraska Press in cooperation with the American Indian Studies Research Institute, Indiana University, Bloomington, c1997, xiv, 195 p. [cit. 2012-08-24]. ISBN 08-032-2379-X. Dostupné z: <http://books.google.cz/books?hl=cs&id=XCZ3e5AxG3YC&q=large#v=snippet&q=isbn&f=false>
22. KRÁTKÝ, Čestmír. Jak přesně Aztékové měřili čas?: Obsahoval aztécký kalendář opravdu nepřesnosti?. *Vesmír* [online]. 1999, č. 78, s. 396-398 [cit. 2012-08-23]. Dostupné z: www.vesmir.cz/files/file/fid/3082/aid/968
23. LEACH, Edmund. *Claude Lévi-Strauss: Oysters, Smoked Salmon, and Stilton Cheese* [online]. 2006 [cit. 2012-08-23]. Dostupné z: <http://www.colorado.edu/envd/courses/envd4114-001/Portfolio/Readings/Levi-Strauss.htm>
24. LEE, Tanya. Mother of Native American Studies Programs Retires from UNC, Heads for Bacone College. In: *Indian Country Today Media Network* [online]. 2011 [cit. 2012-04-4]. Dostupné z: <http://indiancountrytodaymedianetwork.com/2011/08/02/mother-of-native-american-studies-programs-retires-from-unc-heads-for-bacone-college-45404>
25. KOVÁRNÍK, Libor. Otázky a odpovědi – vymezení pojmu zbraň. *Bezpečnostní sbory.cz* [online]. 2008 [cit. 2012-08-24]. Dostupné z: http://bezpecnostni-sbory.wbs.cz/clanky/5-2010/otazky_a_odpovedi_____vymezeni_pojmu_zbran.htm
26. Mercenaria mercenaria. *BioLib.cz* [online]. 2011 [cit. 2012-08-23]. Dostupné z: <http://www.biolib.cz/cz/taxonnames/id16400/>
27. MARTIN, Calvin. The Four Lives of a Micmac Copper Pot. *Ethnohistory* [online]. 1975, č. 2 [cit. 2012-08-24]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/481641>
28. MAT, Pavel. Slunce - slunovrat a rovník. *Mýty a skutečnost* [online]. 2006 [cit. 2012-08-24]. Dostupné z: <http://www.myty.info/view.php?cislocclanku=2006040001>
29. MILLER, Christopher I. a George L. HAMELL. A New Perspective on Indian-White Contact: Cultural Symbols and Colonial Trade. *The Journal of American History* [online]. 1986, č. 2 [cit. 2012-08-24]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/1908224>

30. MOONEY, James. *James Mooney's history, myths, and sacred formulas of the Cherokees: containing the full texts of Myths of the Cherokee (1900) and The sacred formulas of the Cherokees (1891) as published by the Bureau of American Ethnology : with a new biographical introduction, James Mooney and the eastern Cherokees* [online]. Asheville, N.C.: Historical Images, 1992, 1 v. (various pagings) [cit. 2012-08-23]. ISBN 09-148-7519-1. Dostupné z: http://books.google.cz/books?id=G9bnhN6iDL4C&vq=isbn&hl=cs&source=gb_s_navi
31. Nová Bible kralická: Římanům, 12. kapitola. *Evangelická teologická fakulta: Univerzita Karlova v Praze* [online]. [200-?] [cit. 2012-08-24]. Dostupné z: <http://www.etf.cuni.cz/~rovnanim/bible/nbk/R12.php>
32. PEARCE, Roy Harvey. *Savagism and civilization: a study of the Indian and the American mind* [online]. Berkeley: University of California Press, c1988, xxii, 272 p. [cit. 2012-08-23]. ISBN 05-200-6227-2. Dostupné z: http://books.google.cz/books?id=6C5txpoxFmMC&vq=isbn&hl=cs&source=gb_s_navi
33. PECOLD, Lumír. Z asfaltky rovnou do pouště. *Koktejl* [online]. Ústí nad Labem: Czech Press Group a.s, 1998, č. 6 [cit. 2012-08-24]. ISSN 1210-4353. Dostupné z: http://www.czechpress.cz/index.php?option=com_content&view=article&id=1149%3Az-asfaltky-rovnou-do-pout&Itemid=4
34. REICHL, Jaroslav a Martin VŠETIČKA. Tropický rok. *Encyklopedie fyziky* [online]. 2006 [cit. 2012-08-24]. Dostupné z: <http://fyzika.jreichl.com/main/article/view/943-tropicky-rok>
35. The Encyclopedia of Arkansas History and Culture. *Toltec Mounds Site* [online]. 2012 [cit. 2012-08-23]. Dostupné z: <http://www.encyclopediaofarkansas.net/encyclopedia/entry-detail.aspx?entryID=413>
36. STICH, A. a M. SEDLÁČEK. Jak se skloňuje jméno Tycho de Brahe?. *Naše řeč* [online]. 1972, č. 4 [cit. 2012-08-24]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5639>
37. SVRŠEK, Jiří. Stručná historie bylinářské medicíny. *Natura Plus* [online]. 2005 [cit. 2012-08-24]. Dostupné z: <http://natura.baf.cz/natura/2005/2/20050201.html>
38. The Story of Corn and Medicine. THE UNIVERSITY OF GEORGIA. *Creation Stories from around the World: Encapsulations of some traditional stories explaining the origin of the Earth, its life, and its peoples* [online]. 2000 [cit. 2012-08-23]. Dostupné z: <http://www.gly.uga.edu/railsback/CS/CSCorn&Medicine.html>
39. Treasures gallery: Clothing of Tsimshian Nobles. *Canadian Museum of Civilization* [online]. 1996 [cit. 2012-08-24]. Dostupné z: <http://www.civilization.ca/cmc/exhibitions/tresors/treasure/229eng.shtml>

40. Treaty with the Choctaw, 1825. OKLAHOMA STATE UNIVERSITY LIBRARY. *Indian Affairs: Laws and Treaties* [online]. [200-?] [cit. 2012-08-24]. Dostupné z: <http://digital.library.okstate.edu/kappler/vol2/treaties/cho0211.htm>
41. TURGEON, Laurier. The Tale of the Kettle: Odyssey of an Intercultural Object. *Ethnohistory* [online]. 1997, č. 1 [cit. 2012-08-24]. Dostupné z: <http://www.jstor.org/stable/482899>
42. UNITED STATES DEPARTMENT OF AGRICULTURE. *Plants Database* [online]. 2012 [cit. 2012-08-23]. Dostupné z: <http://plants.usda.gov/java/>
43. Vocal and verbal arts archives. *VOVA* [online]. 2008 [cit. 2012-04-24]. Dostupné z: <http://vovarts.com/bio/clara.shtml>
44. ÚSTAV PRO JAZYK ČESKÝ AKADEMIE VĚD ČR. *Internetová jazyková příručka* [online]. 2008 [cit. 2012-08-23]. Dostupné z: <http://prirucka.ujc.cas.cz/?id=182>
45. VOGEL, Gregory. *Historical Metrology and a Reconsideration of the Toltec Module* [online]. 2006 [cit. 2012-08-24]. Dostupné z: http://projectpast.org/gvogel/Toltec_Module/TM_gallery.html
46. Výkladový slovník. UNIVERZITA HRADEC KRÁLOVÉ. *Kognitivní server* [online]. 2009 [cit. 2012-08-24]. Dostupné z: <http://fim.uhk.cz/cogn/?Module=dictionary&Letter=H>
47. Věda jako forma poznání. WINKLER, Jiří. *Masarykova univerzita: Fakulta sociálních studií* [online]. [200-?] [cit. 2012-08-24]. Dostupné z: <http://fss.muni.cz/~winkler/kapitola1.html>
48. ZOUNKOVÁ, Daniela. K překladu literatury původních obyvatel severní Ameriky z angličtiny. *Filozofická fakulta MU* [online]. [2003] [cit. 2012-05-24]. Dostupné z: <http://www.phil.muni.cz/angl/indiani/>

Příloha – text originálu